

Inkeri Pyylampi

TULKKAUKSEN MERKITYS TURVAPAIKAN- HAKIJOIDEN OIKEUSTURVALLE

Johtamisen ja talouden tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Huhtikuu 2023

TIIVISTELMÄ

Inkeri Pyylampi: Tulkkauksen merkitys turvapaikanhakijoiden oikeusturvalle
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Hallintotieteet, Julkisoikeus
Huhtikuu 2023

Oikeus turvapaikkaan on ihmisoikeus, joka taataan niin kansainvälisissä sopimuksissa kuin EU-lainsäädännössä ja kotimaisessa lainsäädännössäkin. Turvapaikan myöntämiselle on säädöksiin pohjautuvat perusteet. Turvapaikkamenettelyssä selvitetään, onko turvapaikanhakijalla oikeus turvapaikkaan. Kyseessä on turvapaikanhakijan elämän kannalta tärkeä päätös, jossa oikeusturvan toteutuminen on merkittävää.

Turvapaikanhakijan omalla kertomuksella on usein ratkaiseva merkitys siinä, saako hän Suomesta turvapaikan. Turvapaikkapuhuttelussa turvapaikanhakija kertoo asioistaan, ja tilanne voi olla eri tavoin vaikea ja arka luontoinen. Mahdollisessa oikeuden suullisessa käsittelyssä arvioidaan esimerkiksi turvapaikanhakijan kertomuksen uskottavuutta. Kun turvapaikanhakija ja viranomaiset kohtaavat, on paikalla tyyppillisesti tulkki. Tulkkauksella on olennainen osuus siinä, että turvapaikanhakijan kertomus välittyy viranomaisille.

Tämän kandidaatintutkielman tavoitteena on selvittää sitä, mitä tarkoittaa oikeus tulkkaukseen turvapaikkaprosessissa ja millainen merkitys tulkkauksella on turvapaikanhakijoiden oikeusturvan näkökulmasta. Tutkielmassa käsitellään myös tulkin roolia ja pohditaan, mikä on tulkkauksen laadun merkitys oikeusturvalle. Tutkielma on oikeustieteellinen tutkimus, jonka metodina on pääsääntöisesti lainoppi. Tutkielma ei ole kuitenkaan pelkästään lainopillinen. Lisäksi siinä ammennetaan myös muilta tieteenaloilta kuin oikeustieteestä. Koska tulkkaus on tutkielman kannalta olennaista, tutkielmassa hyödynnetään myös käännöstieteeseen liittyviä lähteitä.

Tutkielmassa systematisoidaan turvapaikkaprosessin sekä siihen liittyvän tulkkauksen kannalta olennaista säädäntöä. Tutkielmassa käsitellään myös turvapaikka-asiaan liittyviä korkeimman hallinto-oikeuden päätöksiä, joista näkyy tulkkauksen merkitys turvapaikka-asioissa. KHO:n päätöksistä tulee esille myös mahdollisia tulkkaukseen liittyviä haasteita ja ongelmia, kuten tulkkauksen laatu ja tulkkiin kohdistuvan epäluottamuksen vaikutukset.

Tutkimuksesta tulee esille, että turvapaikkaprosessin tulkkaukseen liittyvä lainsäädäntö on jokseenkin hajanaista, ja siihen liittyviä säännöksiä on monissa eri säädöksissä. Kielellisten oikeuksien toteutumista voisi edistää, jos kääntämiseen ja tulkkaukseen liittyvät säännökset koottaisiin nykyistä harvempaan lakiin.

Tällä hetkellä tulkin ammatti ei ole säännelty. Tutkielmassa käsitellään mahdollisuuksia vaikuttaa lainsäädännöllä tulkkauksen laatuun ja turvapaikkaprosessissa käytettävien tulkkien pätevyyteen. Tutkielmassa nostetaan esille mahdollinen tarve säätää Suomeen tulkkilaki, joka varmistaisi tulkkauksen laatua julkishallinnossa, ja siten myös turvapaikkaprosessin aikana.

Avainsanat: ulkomaalaisoikeus, ulkomaalaislaki, kansainvälinen suojelu, turvapaikka, turvapaikkaprosessi, oikeusturva, ihmisoikeudet, perusoikeudet, kielelliset oikeudet, tulkkaus, asioimistulkkaus, oikeustulkkaus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

SUMMARY

Inkeri Pyylampi: The significance of interpreting for the legal protection of asylum seekers
Bachelor's Thesis
Tampere University
Administrative Studies, Public Law
April 2023

The right to asylum is a human right, which is guaranteed in international conventions, in EU law and in Finnish legislation, too. The grounds for asylum are based on legal regulation. During the asylum process, the purpose is to define if the asylum seeker has the right to asylum. For the asylum seeker, it's an important matter that concerns their life, and it's important that legal protection is manifested in the decision.

Asylum seekers' narration of their story is often relevant in deciding on whether or not asylum is granted to them in Finland. During the asylum interview, the asylum seekers tell about themselves, and the situation may be difficult and sensitive in many ways. During the possible oral hearing at court, the asylum seeker's story and, for instance, its credibility is assessed. As the asylum seeker and authorities meet, there is typically an interpreter present. Interpreting is significant for the authorities to hear the story of the asylum seeker.

The purpose of this bachelor's thesis is to clarify what it means to have the right for interpreting during the asylum process, and what is the significance of interpreting for the legal protection of asylum seekers. In this thesis, I will also discuss the role of the interpreter and consider the significance of quality when it comes to legal protection. This research is jurisprudence, and the main method is legal dogmatics. However, this thesis is not confined to legal dogmatics. Moreover, this thesis is also linked to other fields than jurisprudence. As interpreting is relevant to the topic of the thesis, I also use sources that are connected to translation studies.

I strive to systemise the norms that are relevant for asylum process and for interpreting during the process. I will also discuss a few decisions by the Finnish Supreme Administrative Court that concern asylum and that show the significance of interpreting in such matters. These decisions also reflect some of the possible challenges and problems related to interpreting such as the quality of interpreting or how possible distrust towards the interpreter might affect the situation.

This research shows that the legislation concerning interpreting during the asylum process is rather scattered, and related norms are found in several laws. To enhance the fulfilment of linguistic rights, it might be beneficial if different norms related to translating and interpreting were gathered into fewer laws.

Currently, interpreter's job is not a regulated profession in Finland. I discuss some possible ways to impact the quality of interpreting and the competence of the interpreters used in asylum proceedings through legal norms. This thesis discusses the possible need for a new law concerning interpreting and its quality in public sector. This law would then affect the quality of interpreting during the asylum process, as well.

Key words: migration law, international protection, asylum, asylum process, legal protection, human rights, constitutional rights, linguistic rights, interpreting, public service interpreting, court interpreting

The originality of this publication has been checked by using Turnitin Originality Check.

SISÄLLYSLUETTELO

1	Johdanto	1
1.1	Tutkimuksen aihe ja tavoite.....	1
1.2	Tutkimuksen metodit	1
1.3	Tutkimuksen asemoituminen oikeudenaloihin	2
2	Turvapaikkaa koskeva säädäntö	4
2.1	Yleistä	4
2.2	Kansainvälinen pohja sekä EU-säädäntö	4
2.3	Kotimainen turvapaikkaa koskeva lainsäädäntö.....	6
3	Olellaisia käsitteitä	8
3.1	Kansainvälinen suojelu	8
3.2	Turvapaikka	8
3.3	Oikeusturva.....	9
4	Turvapaikkaprosessi ja turvapaikanhakijat Suomessa	12
4.1	Kansainvälisen suojelun hakemusten määrä	12
4.2	Turvapaikkaprosessi.....	12
4.3	Turvapaikanhakijan kielelliset oikeudet ja oikeus tulkkaukseen.....	13
5	Tulkkaus turvapaikkaprosessissa	16
5.1	Tulkin ammatti Suomessa	16
5.2	Asioimistulkkaus ja oikeustulkkaus.....	16
5.3	Oikeustulkkiprekisteri.....	17
5.4	Tulkkauksen laatu turvapaikkaprosessissa	19
5.5	Tulkin rooli turvapaikka-asioissa.....	21
6	Tulkkaus turvapaikka-asioissa KHO:n päätöksissä	23
6.1	Yleistä	23
6.2	KHO 2017:148.....	23
6.3	KHO 2018:90	25

6.4	KHO 2021:165.....	27
6.5	KHO 2023:10	28
6.6	Yhteenvetoa KHO:n päätöksistä.....	30
7	Johtopäätökset ja suositukset.....	32
	Lähdeluettelo	35

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen aihe ja tavoite

Tässä tutkielmassa käsittelen sitä, millainen merkitys tulkkaamisella on turvapaikanhakijoiden oikeusturvan näkökulmasta.

Tulkkaus on puheviestintää, jossa puhetta välitetään kielestä toiseen. Tulkkaaminen auttaa vuorovaikutuksessa kielten ja kulttuurien välillä. Tässä tutkielmassa tarkastelen puhuttujen kielten tulkkaamista, enkä huomioi viittomakielen tulkkausta tai siihen liittyviä erityistarpeita. Suomen lainsäädännössä tulkkaamiseen viitataan toisinaan termillä tulkitseminen. Silloin kun kyseessä ei ole suora lainaus, käytän tässä tutkielmassa käännöstieteen alalla ja arkikielessä vakiintuneita termejä tulkkaaminen ja tulkkaus. Tulkitseminen-sanaan liittyy konnotaatio tulkinta-sanaan. Tulkkaamiseen liittyy myös tulkintaa, mutta se on vain osa siitä, mitä tulkkauksessa tapahtuu.

Tutkielman tavoitteena on selventää sitä, mitä tarkoittaa *oikeus tulkkaukseen* turvapaikkaprosessissa. Käyn läpi normeja, joihin tämä oikeus perustuu sekä lisäksi pohdin tulkkaamisen vaikutusta oikeusturvan toteutumisen kannalta. Tutkielmassa käsittelen myös tulkkauksen laatua ja sitä, miten tulkkauksen laatuun on vaikutettu normein ja miten tulkkauksen laatu vaikuttaisi toteutuneen käytännössä. Käyn läpi joitakin korkeimman hallinto-oikeuden turvapaikka-asiaa koskevia päätöksiä, joihin liittyy tulkkausta koskevia näkökohtia. Päätökset osoittavat, että tulkkauksella on merkitystä oikeusturvan toteutumisen kannalta. Tulkkauksen saatavuuden lisäksi prosessiin vaikuttaa sen laatu. Merkitystä voi olla myös muilla tulkkaukseen liittyvillä seikoilla kuten sillä, luottaako turvapaikanhakija tulkkiin. Tutkielmassa pohdin myös sitä, olisiko Suomen lainsäädännössä tai hallintotavassa tarvetta muutoksille, jotta turvapaikanhakijoiden oikeusturva voitaisiin taata paremmin myös tulkkauksen myötä.

1.2 Tutkimuksen metodit

Tämä tutkielma on oikeustieteellinen tutkimus, jonka metodina on pääsääntöisesti lainoppi. Lainoppi kuvaa voimassaolevaa oikeutta, mutta ei kuitenkaan ole sinänsä puhdas kuvaus oikeudesta. Lainoppiin liittyy tulkinta, punninta ja systematisointi, ja siten kyse on myös kannanotoista, jotka koskevat voimassaolevan oikeuden merkityssisältöä.¹

¹ Hirvonen 2011, s. 25.

Osana sitä, että käsittelen oikeutta tulkkaukseen, käsittelen oikeutta laadukkaaseen tulkkaukseen. Laatu käsittelen muun muassa KHO:n päätösten kautta. Siinä yhteydessä laadun käsittely linkittyy myös osaksi lainopillista aiheen käsittelyä. Merkittäväksi nousee korkeimman hallinto-oikeuden äskettäinen päätös KHO 2023:10. Päätös on olennainen, sillä siinä tulee esille, että tulkkauksen huono laatu voi vaarantaa turvapaikanhakijan oikeusturvan. Käsittelen kuitenkin tässä tutkielmassa laatu myös muiden tekstilähteiden pohjalta, ja tuolloin käsittely ei rajoitu oikeuslähteisiin eikä ole pelkästään lainopillista. Lainopin tutkimuskohteena on normien maailma². Tutkielmassa pyrin antamaan yleiskatsauksen nykytilanteeseen esimerkiksi tulkkauksen laadun kannalta. Käsittelen tulkkausta myös todellisen maailman kokemusten kautta, sillä se auttaa pohtimaan ja tarkastelemaan sitä, millaisia aukkoja tai puutteita normimaailmassa kenties on, ja millaisille normimuutoksille voisi olla tarvetta.

Tutkielma ei ole siis pelkästään lainopillinen, ja lisäksi ammennan myös muilta tieteenaloilta kuin oikeustieteestä. Koska tulkkaus on olennaisessa asemassa tässä tutkielmassa, tarkastelen aihetta myös käännöstieteen lähteiden kautta. Siten tämä tutkielma on monitieteinen. Monitieteellinen näkökulma auttaa lähestymään aihetta eri kanteilta ja syventää käsittelyä eri tavalla kuin puhtaasti oikeustieteellinen tutkimus tekisi. Toisaalta monitieteellinen näkökulmaa ohentaa jonkin verran mahdollisuuksia lainopilliselle käsittelylle, sillä kandidaatintutkielma on laajuudeltaan varsin rajattu.

1.3 Tutkimuksen asemoituminen oikeudenaloihin

Tämä tutkimus on julkisoikeutta. Julkisoikeuden sisällä se liittyy keskeisesti ulkomaalaisoikeuteen. Jaottelu oikeudenaloihin ei kuitenkaan ole yksiulotteinen, ja tämä tutkielma sivuaa myös esimerkiksi hallinto-oikeutta, prosessioikeutta, valtiosääntöoikeutta ja kansainvälistä oikeutta. Selvimmin kuitenkin tutkielman käsittelemänä oikeudenalana on ulkomaalaisoikeus. Ulkomaalaisoikeus on ainakin Suomessa marginaalinen ja vähän tutkittu oikeudenala, vaikka onkin hallinnonalana vakiintunut³.

Ulkomaalaisoikeuden tutkimuksen vähäisyys tuodaan esille myös Itä-Suomen yliopistossa vuonna 2020 tehdyssä selvityksessä. Selvityksessä tutkimus jaetaan kahteen pääluokkaan, jotka ovat ulkomaalaislainsäädännön soveltamista koskeviin kysymyksiin suuntautuva tutkimus⁴

² Tästä kirjoittaa myös Hirvonen 2011, s. 22.

³ Kallio, Kotkas & Palander 2018, s. VI.

⁴ Selvityksessä mainitaan esimerkkeinä tällaisista tutkimuksista Aerin Ulkomaalaisoikeuden perusteet (2016) sekä Ulkomaalaisoikeus-artikkelikokoelma (2018). Molemmat ovat keskeisiä lähteitä tässä kandidaatintutkielmassa.

sekä ulkomaalaisten ihmisoikeuksiin liittyvä tutkimus⁵. Selvityksen mukaan ulkomaalaisasioiden käsittelyä hallintoasiana ei ole juurikaan käsitelty oikeustieteellisessä tutkimuksessa. Poikkeuksena selvityksessä mainitaan Ulla Väätäsen artikkeli Ennakollinen oikeusturva ulkomaalaisasioissa, jota selvityksessä pidetään ”[m]elkeinpä ainoana varteenotettavana esityksenä tältä osin”.⁶ Tämä kandidaatintutkielma liittyy oikeastaan sekä ulkomaalaislainsäädännön soveltamista koskevaan tutkimukseen että ihmisoikeuksia koskevaan tutkimukseen. Sivuan tutkielmassa sitä, miten ulkomaalaislainsäädäntöä on sovellettu ja miten sitä tulisi soveltaa, kun järjestetään tulkkaus turvapaikanhakijoille. Toisaalta koska kyseessä ovat nimenomaan turvapaikka-asiat, kytkös ihmisoikeuksiin on ilmeinen.

Väätänen määrittelee oikeusturvan kannalta olennaiset asiat ulkomaalaisasiassa seuraavasti:

Ulkomaalaisasioissa yksilön oikeusturvan toteutumisen kannalta ratkaisevan tärkeitä ovat kielellisten ja kulttuuristen esteiden ylittäminen, jolloin muita asiakasryhmiä keskeisemmän merkityksen saavat neuvonta, oikeusapu sekä tulkitsemis- ja kääntämispalvelut. Asian käsittelyn joutuisuudella on merkitystä paitsi ulkomaalaiselle hallinnon asiakkaana ja asianosaisena myös yleisemmin koko yhteiskunnalle.⁷

Kuten tässä tuodaan esiin, ulkomaalaisasioissa ja siten myös turvapaikka-asioissa ratkaisevaan rooliin nousevat kieleen ja kulttuuriin liittyvät seikat. Tulkkaus on olennaista kielellisten ja kulttuuristen esteiden ylittämisessä myös turvapaikka-asioissa esimerkiksi turvapaikkapuhutellun aikana ja mahdollisessa muutoksenhakuvaiheen kuulemisessa. Tulkkauksella ja sen laadulla on vaikutusta siihen, miten hyvin oikeusturva toteutuu.

⁵ Tästä mainitaan erityisenä esimerkkinä Eeva Nykäsen väitöskirja vuodelta 2012. Nykäsen väitöskirja ei ole lähteenä tässä tutkielmassa – sen aihe ei-valtiollisista toimijoista pakolaisoikeudessa ei liity kiinteästi tämän tutkielman aiheeseen.

⁶ Kurvinen, Muukkonen & Voutilainen 2020, s. 12–13. (Ulla Väätäsen artikkeli sisältyy teokseen *Ulkomaalaisoikeus* 2018.)

⁷ Väätänen 2018, s. 39–40.

2 TURVAPAIKKAA KOSKEVA SÄÄDÄNTÖ

2.1 Yleistä

Osa turvapaikka-asioiden kannalta keskeisestä lainsäädännöstä on kansainvälistä, osa kotimaista. EU-säädännön vaikutus on Suomen kannalta merkittävä. Tässä luvussa käyn läpi olennaisimpia turvapaikkaan vaikuttavia säädöksiä. Tuonnempana tutkielmassa käsittelem sellaista säädäntöä, joka liittyy erityisesti tulkkaukseen turvapaikkaprosessissa.

YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa todetaan, että ”[j]okaisella vainon kohteeksi joutuneella on oikeus hakea ja nauttia turvapaikkaa muissa maissa” (14 art. 1 kohta)⁸. YK:n ihmisoikeuksien julistus ei ole oikeudellisesti velvoittava asiakirja, mutta se on vaikuttanut sittemmin muodostuneisiin oikeudellisesti velvoittaviin sopimuksiin ja säädöksiin.

2.2 Kansainvälinen pohja sekä EU-säädäntö

Vuodelta 1951 peräisin oleva pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus eli niin kutsuttu Geneven yleissopimus tai pakolaissopimus⁹ sekä sitä täydentävä New Yorkin pöytäkirja vuodelta 1967 muodostavat tärkeän pohjan pakolaisten kansainväliseen suojeluun. Geneven yleissopimus on laadittu toisen maailmansodan jälkeen vastauksena sodan aiheuttamaan pakolaistilanteeseen. Sopimusta muutettiin New Yorkin pöytäkirjalla. Vaikka ne liittyvät toisiinsa, kyseessä on kaksi erillistä kansainvälistä sopimusta, eikä valtioilla ole velvoitetta olla osallisina molemmissa, jos ne ovat osallisina toisessa. Suomessa molemmat on saatettu voimaan asetuksella vuonna 1968¹⁰, joskin Suomi liittyi sopimukseen varauksin, jotka poistettiin vuonna 2004.¹¹

EU:n kansainvälistä suojelua koskevan määritelmädirektiivin 2011/95/EU¹² johdanto-osassa Geneven yleissopimusta ja pöytäkirjaa luonnehditaan ”pakolaisten suojelua koskevan kansainvälisen oikeudellisen järjestelmän kulmakiv[eks]i”. Ne on mainittu myös Euroopan unionin

⁸ YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. Julistus hyväksytty YK:n yleiskokouksessa 10.12.1948.

⁹ Suomen voimaansaattamissa valtiosopimuksissa: Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus 77/1968.

¹⁰ Asetus pakolaisten oikeusasemaa koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta 77/1968. Asetus pakolaisten oikeusasemaa koskevan pöytäkirjan voimaansaattamisesta 78/1968. (Geneven yleissopimus tuli Suomessa voimaan 8.1.1969.)

¹¹ Aer 2016, s. 214–215.

¹² Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/95/EU, annettu 13 päivänä joulukuuta 2011, vaatimuksista kolmansien maiden kansalaisten ja kansalaisuudettomien henkilöiden määrittelemiseksi kansainvälistä suojelua saaviksi henkilöiksi, pakolaisten ja henkilöiden, jotka voivat saada toissijaista suojelua, yhdenmukaiselle asemalle sekä myönnetyn suojelun sisällölle (uudelleenlaadittu).

perusoikeuskirjan (2000/C 364/01) artiklassa 18, jossa taataan oikeus turvapaikkaan Euroopan unionissa.

Oikeus turvapaikkaan taataan pakolaisten oikeusasemaa koskevan 28 päivänä heinäkuuta 1951 tehdyn Geneven yleissopimuksen ja pakolaisten oikeusasemaa koskevan 31 päivänä tammikuuta 1967 tehdyn pöytäkirjan määräysten sekä Euroopan yhteisön perustamissopimuksen mukaisesti.

Perusoikeuskirjan artiklassa 19 säädetään suojasta palauttamis-, karkottamis- ja luovuttamistapauksissa. Siinä kielletään joukkokarkotukset sekä henkilöiden palauttaminen, karkottaminen ja luovuttaminen sellaiseen maahan, jossa kuolemanrangaistus, kidutus tai muu epäinhimillinen tai halventava rangaistus tai kohtelu muodostaa heille vakavan uhan. Euroopan unionin perusoikeuskirjassa määritellään perusoikeudet, mutta tarkemmin niihin liittyen säädetään muualla.

EU:n jäsenvaltioilla on yhteinen turvapaikkapolitiikka, johon kuuluu myös toissijainen ja tilapäinen suojelu. Euroopan yhteinen turvapaikkajärjestelmä (CEAS, *Common European Asylum System*) koostuu useista säädöksistä. Siihen kuuluvat nk. Dublin-asetus¹³, turvapaikkamenettelyä koskeva menettelydirektiivi¹⁴, vastaanotto-olosuhteita koskeva direktiivi¹⁵ sekä aseman määrittelyä koskeva direktiivi.¹⁶ Toisaalla CEAS-järjestelmään liittyväksi säädökseksi mainitaan myös Eurodac-asetus.¹⁷ Turvapaikka-asioihin liittyy myös esimerkiksi Euroopan

¹³ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetusta (EU) N:o 604/2013, annettu 26 päivänä kesäkuuta 2013, kolmannen maan kansalaisen tai kansalaisuudettoman henkilön johonkin jäsenvaltioon jättämän kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksen käsittelystä vastuussa olevan jäsenvaltion määrittämisperusteiden ja -menettelyjen vahvistamisesta (uudelleenlaadittu).

¹⁴ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/32/EU, annettu 26 päivänä kesäkuuta 2013, kansainvälisen suojelun myöntämistä tai poistamista koskevista yhteisistä menettelyistä (uudelleenlaadittu).

¹⁵ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/33/EU, annettu 26 päivänä kesäkuuta 2013, kansainvälistä suojelua hakevien henkilöiden vastaanottoa jäsenvaltioissa koskevista vaatimuksista (uudelleenlaadittu).

¹⁶ Neuvoston direktiivi 2003/109/EY, annettu 25 päivänä marraskuuta 2003, pitkään oleskelleiden kolmansien maiden kansalaisten asemasta.

Turvapaikkajärjestelmän säädöksistä: Euroopan parlamentti 2023, kohta Tietoa parlamentista – Demokratia ja ihmisoikeudet – Perusoikeudet EU:ssa – Turvapaikkaoikeuden takaaminen. [Viitattu 23.3.2023].

¹⁷ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetusta (EU) N:o 603/2013, annettu 26 päivänä kesäkuuta 2013, Eurodac-järjestelmän perustamisesta sormenjälkien vertailua varten kolmannen maan kansalaisen tai kansalaisuudettoman henkilön johonkin jäsenvaltioon jättämän kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksen käsittelystä vastuussa olevan jäsenvaltion määrittämisperusteiden ja -menettelyjen vahvistamisesta annetun asetuksen (EU) N:o 604/2013 tehokkaaksi soveltamiseksi sekä jäsenvaltioiden lainvalvontaviranomaisten ja Europolin esittämistä, Eurodac-tietoihin lainvalvontatarkoituksessa tehtäviä vertailuja koskevista pyynnöistä sekä vapauden, turvallisuuden ja oikeuden alueen laaja-alaisen tietojärjestelmien operatiivisesta hallinnoinnista vastaavan eurooppalaisen viraston perustamisesta annetun asetuksen (EU) N:o 1077/2011 muuttamisesta (uudelleenlaadittu).

Lähteenä: Euroopan komissio 2023, kohta Home – Policies – Migration and asylum – Common European Asylum System. [Viitattu 23.3.2023].

parlamentin ja neuvoston direktiivi 2008/115/EY¹⁸, jossa säädetään laittomasti jäsenvaltiossa oleskelevien kolmansien maiden kansalaisten palauttamisesta.

EU:ssa on suunnitelmissa uudistaa turvapaikkalainsäädäntöä, sillä turvapaikanhakijoiden kohtelu ei ole ollut yhdenmukaista EU:n alueella ja myönteisten turvapaikkapäätösten osuus on vaihdellut suuresti eri maissa. Dublin-järjestelmä on osoittautunut ongelmalliseksi esimerkiksi siitä syystä, että sen myötä vastuu suurimmasta osasta turvapaikkahakemuksia on jakaantunut vain pienelle joukolle jäsenmaita. EU:n turvapaikkauudistukseen kuuluukin esimerkiksi se, että Dublin-järjestelmä korvattaisiin uudella turvapaikka- ja muuttoliikeasioiden hallintajärjestelmällä. Lisäksi suunnitelmissa on esimerkiksi korvata turvapaikkamenettelydirektiivi muutetulla asetuksella, joka yhdenmukaistaisi menettelyjä.¹⁹ Ottaen huomioon tämän tutkielman laajuus ei tässä yhteydessä ole tarkoituksenmukaista käsitellä tarkemmin EU:n turvapaikkamenettelyä koskevaa säädäntöä ja meneillään olevia muutoksia. Huomionarvoista kuitenkin on, että EU-tason säädökset vaikuttavat merkittävästi Suomen turvapaikkapolitiikkaan, ja EU-säädännön muutokset voivat vaikuttaa olennaisesti siihen, millainen turvapaikkapolitiikka Suomessa on.

2.3 Kotimainen turvapaikkaa koskeva lainsäädäntö

Vaikka kansainväliset normit ja EU-lainsäädäntö ovat merkittäviä turvapaikkaprosessin kannalta, tässä tutkielmassa painopiste on kotimaisen lainsäädännön käsittelyssä. Käytännössä kuitenkin kansainvälinen säädäntö ja EU-tason säädäntö näkyvät kansallisessa lainsäädännössä eri tavoin. Esimerkiksi EU:n direktiivit tulee saattaa voimaan kansallisella lainsäädännöllä.

Turvapaikkaprosessin kannalta erityisen keskeinen kotimainen säädös on ulkomaalaislaki (301/2004, myöhemmin myös UlkL). Ulkomaalaislain 6 luku liittyy erityisesti kansainväliseen suojeluun, mutta turvapaikanhakua ja turvapaikanhakijaa koskettavia säännöksiä on muissakin ulkomaalaislain luvuissa. Merkittävään säädäntöön kuuluvat myös esimerkiksi hallintolaki (434/2003, myöhemmin myös HL) sekä laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa (808/2019, myöhemmin myös HOL), sillä ulkomaalaislain mukaan ulkomaalaislaissa tarkoitettujen asioiden käsittelyssä noudatetaan hallintolakia ja muutoksenhakuasioissa oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annettua lakia, ellei laissa erikseen toisin säädetä (UlkL 4.1 §). Hallintolaki on

¹⁸ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2008/115/EY, annettu 16 päivänä joulukuuta 2008, jäsenvaltioissa sovellettavista yhteisistä vaatimuksista ja menettelyistä laittomasti oleskelevien kolmansien maiden kansalaisten palauttamiseksi.

¹⁹ Eurooppa-neuvosto & Euroopan unionin neuvosto 2022, kohta Etusivu – Poliitiikat – EU:n muuttoliike- ja turvapaikkapolitiikka – EU:n turvapaikkauudistus. [Viitattu 23.3.2023].

yleislaki. Jos muussa laissa säädetään jostain asiasta hallintolaisissa poikkeavalla tavalla, sovelletaan sitä hallintolain sijaan (HL 5.1 §).²⁰

UlkL 1 §:ssä määritellään lain tarkoitus. Siinä todetaan seuraavasti:

Tämän lain tarkoituksena on toteuttaa ja edistää hyvää hallintoa ja oikeusturvaa ulkomaalaisasioissa. Lain tarkoituksena on lisäksi edistää hallittua maahanmuuttoa ja kansainvälisen suojelun antamista ihmisoikeuksia ja perusoikeuksia kunnioittaen sekä ottaen huomioon Suomea velvoittavat kansainväliset sopimukset.

Lain ensisijaisena tarkoituksena on siis hyvän hallinnon ja oikeusturvan toteuttaminen ja edistäminen. Myös hallintolain keskeisenä tarkoituksena ovat samat asiat, kuten selviää sen 1 §:stä.

Tämän lain tarkoituksena on toteuttaa ja edistää hyvää hallintoa sekä oikeusturvaa hallintoasioissa. Lain tarkoituksena on myös edistää hallinnon palvelujen laatua ja tuloksellisuutta.

Hallintolaki on merkittävässä asemassa esimerkiksi Maahanmuuttoviraston käsitellessä turvapaikka-asiaa, ja hallintolailta siis osaltaan varmistetaan, että oikeusturva toteutuu prosessissa. Jos turvapaikka-asia menee hallinto-oikeuden tai jopa korkeimman hallinto-oikeuden käsiteltäväksi, ovat HOL:n säännökset turvaamassa oikeusturvaa ja oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä (HOL 1 §).

Turvapaikkaprosessissa on monenlaisia vaiheita, joissa on mukana eri viranomaisia. Turvapaikkaprosessiin liittyviä säännöksiä onkin eri laeissa. Turvapaikka-asioita koskeva lainsäädäntö ei rajoitu vain tässä alaluvussa mainitsemiini säädöksiin, vaan prosessia koskettavaa normistoa on muutakin. Tässä tutkielmassa en käy kattavasti läpi kaikkea turvapaikkaan liittyvää kotimaista lainsäädäntöä, vaan pyrin nostamaan esille erityisesti sellaisia normeja, jotka liittyvät tulkkaukseen turvapaikkaprosessissa. Tämän tutkielman aiheen kannalta erityisen olennaisia ovat turvapaikanhakijan kielelliset oikeudet ja niihin liittyvä oikeus tulkkaukseen, ja kielellisiin oikeuksiin liittyvään normistoon palaankin vielä myöhemmin.

²⁰ Ulkomaalaislain suhteesta hallintolakiin kirjoittaa esimerkiksi Väättänen 2018, s. 40–42.

3 OLENNAISIA KÄSITTEITÄ

3.1 Kansainvälinen suojelu

Kansainvälinen suojelu on henkilön joltain muulta valtiolta kuin kansallisuusvaltioltaan saamaa suojaa. Kansainvälistä suojelua saava henkilö on pääsääntöisesti pakolainen, joskin kansainvälistä suojaa voidaan myöntää myös muulla perusteella kuin pakolaisuuden tähden – tällöin puhutaan toissijaisesta suojelusta. Pakolainen ei voi saada tai ei halua saada suojaa omalta kansallisuusvaltioltaan – tai sitten hänellä ei ole sellaista – ja jokin muu valtio antaa kansainvälisen oikeuden suojaa henkilölle, joka ei ole suojaa antavan valtion kansalainen. Pakolaiselle voidaan myöntää turvapaikka. Pakolainen on käsitteenä kansainvälisessä oikeudessa rajatumpi kuin arkikielessä.²¹ Geneven yleissopimuksen 1 artiklan A kohdassa pakolaisaseman perusteeksi mainitaan perusteltu aihe pelätä joutuvansa vainotuksi ”rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta”.²² Suomen ulkomaalaislaissa mainitaan hyvin samanlainen listaus, nimittäin vainon syiksi turvapaikkaa annettaessa ”otetaan huomioon ainakin alkuperään, uskontoon, kansallisuuteen ja poliittiseen mielipiteeseen sekä tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumiseen liittyvät tekijät” (UlkL 87 b § 1 mom.).

EU-säädännössä pakolaisaseman myöntämisestä säädetään määritelmädirektiivin (2011/95/EU) 13 artiklassa, jonka mukaan jäsenvaltioiden on myönnettävä pakolaisasema ”sellaiselle kolmannen maan kansalaiselle tai kansalaisuudettomalle henkilölle, joka II ja III luvun mukaisesti täyttää pakolaisaseman myöntämisen edellytykset”. Artiklassa mainituissa luvuissa viitataan Geneven yleissopimukseen.

Toissijainen suojeluasema on kytköksissä palautuskiellon periaatteeseen, ja se perustuu ennen muuta Euroopan ihmisoikeussopimuksen 2 ja 3 artiklaa koskevan oikeuskäytännön vaatimukseen²³.

3.2 Turvapaikka

Ulkomaalaislaissa (301/2004, UlkL) on säädetty kahdesta kansainvälisen suojelun kategoriasta, joista toinen on turvapaikka ja toinen toissijainen suojelu (UlkL 87 § ja 88 §). Turvapaikka

²¹ Aer 2016, s. 214–215.

²² Suomessa Geneven yleissopimus on saatettu voimaan asetuksella 77/1968.

²³ Aer 2016, s. 250.

annetaan ulkomaalaiselle, jolla on perustellusti aihetta pelätä joutuvansa vainotuksi kotimaassaan tai pysyvässä asuinmaassaan alkuperän, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta (UlkL 87.1 §). Ulkomaalaislain 87 §:ssä tuodaan myös esille, että henkilön tulee oleskella kotimaansa tai pysyvän asuinmaansa ulkopuolella ja olla haluton turvautumaan tällaisen maan suojeluun pelkonsa vuoksi. Ulkomaalaislain 87 §:ä tarkennetaan lisätyissä 88 b – 88 e §:ssä.

Edellytys siitä, että henkilö on kotimaansa tai pysyvän asuinmaansa ulkopuolella, toteutuu automaattisesti, kun turvapaikanhakija hakee Suomesta turvapaikkaa. Kysymys siitä, onko ulkomaalaisella perustellusti aihetta pelätä joutuvansa vainotuksi ulkomaalaislaissa mainittujen syiden perusteella, on monimutkaisempi asia. Arvioinnissa tulee ottaa huomioon monia asioita liittyen niin hakijan kotimaan tai pysyvän asuinmaan tilanteeseen kuin hakijan omaan tilanteeseen. On myös niin, että todellista syytä vainoon ei tarvitse olla, jos vainoava taho kuitenkin olettaa syytä olevan (UlkL 87 b § 5 mom.). Esimerkkeinä tästä on, jos vainoava taho olettaa turvapaikanhakijalla olevan jonkin poliittisen mielipiteen tai uskonnollisen vakaumuksen, jota hänellä ei tosiasiallisesti ole.

3.3 Oikeusturva

Oikeusturva on taattu Suomen perustuslaissa (731/1999, myöhemmin myös PL). Sen 21 §:ssä säädetään:

Jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Oikeusturva liittyy siihen, että asiat käsitellään menettelyllisesti oikein. Jokaisen oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä koskee muitakin kuin Suomen kansalaisia. Tämä oikeus kuuluu kaikille Suomen oikeudenkäyttöpiirissä oleville.²⁴ Näin ollen se koskettaa myös turvapaikanhakijoita.

²⁴ Väättänen 2018, s. 39.

Mäenpään mukaan hallintotoiminnassa oikeusturva tarkoittaa keinoja ja menettelyjä, joilla turvataan oikeuksien ja velvollisuuksien toteutuminen, kun kyseessä on yksityisen ja viranomaisen välinen hallinto-oikeudellinen suhde. Oikeusturvassa on kyse yksityisen oikeuksien turvaamisesta ja erilaisten etujen suojaamisesta. Oikeudellisten velvollisuuksien toteuttaminen voidaan varmistaa oikeusturvakeinoin. Niillä on toisaalta suojaava tehtävä, kun ne suojaavat hallinnon asiakkaan oikeuksia ja etuja. Toisaalta niillä on myös korjaava tehtävä, nimittäin jos viranomainen on laiminlyönyt oikeuden tai edun toteuttamisen tai jos henkilön tai oikeushenkilön oikeuteen on puututtu perusteetta, oikeusturvakeinot toimivat oikeustilan palauttajina ja edesauttavat oikeuden toteutumista. Erityisesti hallintomenettelyn sääntelyn kautta voidaan pyrkiä etukäteen varmistamaan ja tehostamaan asiakkaan oikeuksien ja etujen toteutumista. Oikeusturvan myötä oikeusvarmuus vahvistuu, ja oikeusturva on eräänlaisena takuuna siitä, että hallinnon lainalaisuus toteutuu.²⁵

Käytännössä menettelysääntelyllä on tärkeä tehtävä oikeusturvan toteutumisessa. Mäenpään mukaan menettelysääntelyn tehtävää on perinteisesti pidetty tämän tavoitteen toteutumisessa tärkeimpänä. Tämä liittyy siihen, että viranomaisella on lähtökohtaisesti vahva asema hallintotoiminnassa, joten hallintoviranomaisen kanssa asioivan oikeusturvan kannalta on tärkeää, että hänen menettelyllinen asemansa määritellään selkeästi ja ennakoitavasti. Menettelysäännökset ja muotosidonnaisuus takaavat yksilön oikeusturvan edellytyksiä.²⁶

Oikeusturva voidaan jaotella ennalta vaikuttavaan eli preventiiviseen oikeusturvaan sekä jälkikäteiseen oikeusturvaan. Ennalta vaikuttava oikeusturva liittyy pääasiallisesti asian käsittelyn sekä viranomaisten menettelyn sääntelyyn – asianmukainen menettely ja hyvä hallinto suojaavat oikeuksia ja etuja jo ennalta. Oikeusturvan jälkikäteiset eli korjaavat takeet varmistavat oikeusturvan toteutumista siinä tapauksessa, että on tapahtunut virhe, laiminlyönti tai lainvastainen menettely. Tarkoituksena on se, että aineellinen oikeus voi toteutua.²⁷

Mäenpää toteaa, että modernissa hallinnossa ei riitä, että hallinto toimii muodollisesti oikein ja että oikeusturvakeinot ovat käytettävissä.

Asianmukaisen menettelyn ja hyvän hallinnon takaaminen ovatkin oikeusturvan toteuttamista uudempia, menettelysääntelyn laadullisia ja aktiivisia tavoitteita. Niiden taustana ovat erityisesti hallintoon kohdistuvien odotusten ja vaatimusten lisääntyminen. Painopiste on siirtynyt laadullisesti hyvän palvelun sekä asianmukaisen käsittelyn takaamiseen jo

²⁵ Mäenpää 2021, s. 411.

²⁶ Mäenpää 2021, s. 73.

²⁷ Mäenpää 2021, s. 411–412.

etukäteen. Keskeinen tavoite on turvata hallinnon asiakkaan itsenäiset, joustavat ja tehokkaat mahdollisuudet selviytyä asiansa hoitamisessa. Samalla asiakkaiden erilaiset tarpeet ja käsiteltävien asioiden erot otetaan huomioon.²⁸

Mäenpää mainitsee hallinnon asiakkaan mahdollisuudet selviytyä asiansa hoitamisessa, ja linkittää asianosaisen kuulemisen oikeusturvan takaamiseen.²⁹ Kuulemiseen ja asian hoitamiseen liittyvät kiinteästi kielelliset asiat – turvapaikanhakija voi tarvita tulkkauspalveluja, jotta hän voi hoitaa asiaansa asianmukaisella tavalla. Viranomaisen ja hallintotuomioistuinten velvollisuudesta järjestää tulkkaus tai kääntäminen on säädetty lainsäädännössä.³⁰

Ennakolliseen oikeusturvaan liittyy kiinteästi hyvä hallinto. Ulkomaalaislaissa (301/2004) ja hallintolaissa (434/2003) mainitaan molemmissa lain tarkoituksena hyvän hallinnon ja oikeusturvan toteuttaminen ja edistäminen (UlkL 1 §, HL 1 §). Hyvä hallinto ja oikeusturva ovat sinänsä erilliset asiat, mutta ne linkittyvät toisiinsa. Hallintolain hallituksen esityksestä selviää, että hyvällä hallinnolla ja oikeusturvalla viitataan tässä erityisesti PL 21 §:n ja sen perussäännöksistä yksilön oikeudesta hyvään hallintoon ja oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin³¹. Näin siis muun muassa hallintolailla ja ulkomaalaislailla taataan perustuslaissa säädettyä oikeusturvaa.

²⁸ Mäenpää 2021, s. 73.

²⁹ Mäenpää 2021, s. 73–74.

³⁰ Oikeusturvaan kuuluu luonnollisesti myös se, että lainsäädäntöä noudatetaan.

³¹ HE 72/2002, s. 4.

4 TURVAPAIKKAPROSESSI JA TURVAPAIKANHAKIJAT SUOMESSA

4.1 Kansainvälisen suojelun hakemusten määrä

Vuonna 2015 Suomessa jätettiin ennätysmäärä turvapaikkaa koskevia hakemuksia, peräti 32 477 turvapaikkahakemusta. Kansallisuudeltaan suurin osa, 20 484 hakemuksen jättänyttä, oli irakilaisia. Maahanmuuttoviraston tilastoista näkyy, että sittemmin turvapaikkahakemusten määrät ovat laskeneet huomattavasti, ja hakemuksia on jätetty vuosittain joitakin tuhansia. Vaikkakin myös vuonna 2022 varsinaisia turvapaikkahakemuksia jätettiin joitakin tuhansia, jätettiin kansainvälistä suojelua koskevia hakemuksia kaiken kaikkiaan huomattavasti enemmän kuin edellisvuosina, ja jopa enemmän kuin vuonna 2015. Vuonna 2022 jätettiin 53 129 kansainvälistä suojelua koskevaa hakemusta, mutta näistä vain 5 827 oli turvapaikkahakemuksia. Suurin osa, 47 302 kappaletta, koski tilapäistä suojelua.³² Tilapäistä suojelua koskevien hakemusten määrä selittyy Ukrainan sodalla. Tilapäinen suojelu on tarkoitettu Ukrainasta sotaa pakeneville henkilöille, ja prosessi, jolla suojelua voi saada, on kevyempi ja nopeampi kuin turvapaikkaprosessi.³³

4.2 Turvapaikkaprosessi

Ulkomaalaislaissa (301/2004) säädetään turvapaikkamenettelystä seuraavasti:

Turvapaikkamenettelyssä käsitellään Suomen rajalla tai alueella viranomaiselle esitetty hakemus, jonka perusteena on tarve saada kansainvälistä suojelua.

Ihmisoikeuksiensa vaarantumiseen vetoavan ulkomaalaisen katsotaan hakevan turvapaikkaa, jollei hän nimenomaan muuta ilmoita.

Turvapaikkamenettelyn yhteydessä tutkitaan ja ratkaistaan oleskeluoikeuden myöntäminen myös muilla esille tulevilla perusteilla. (UlkL 94 §)

Sen jälkeen, kun turvapaikanhakija on ilmoittanut rajaviranomaiselle tai poliisille, että haluaa hakea turvapaikkaa, viranomainen kirjaa hakijan perustiedot sekä tallentaa hakijan sormenjäljet, allekirjoituksen ja valokuvan. Tämän jälkeen turvapaikanhakija ohjataan vastaanottokeskukseen. Turvapaikanhakuprosessi etenee sen jälkeen siten, että Maahanmuuttovirasto tutkii,

³² Maahanmuuttovirasto 2023, kohta Tilastot – Kansainvälinen suojelu. [Viitattu 31.3.2023].

³³ Sisäministeriö 2023, kohta Vastuualueet – Maahanmuutto – Turvapaikanhakijat ja pakolaiset. [Viitattu 31.3.2023].

jatketaanko hakemuksen käsittelyä. Jos toinen EU-valtio on vastuussa hakemuksen käsittelystä, sitä ei käsitellä Suomessa. Jos hakemus käsitellään Suomessa, turvapaikanhakijalla on edessään turvapaikkapuhuttelu Maahanmuuttovirastossa. Tämän jälkeen hänelle annetaan myönteinen tai kielteinen päätös. Turvapaikanhakijalle tiedon päätöksestä kertoo joko Maahanmuuttovirasto tai poliisi. Jos päätös on myönteinen, turvapaikanhakija saa kansainvälistä suojelua, joka voi olla turvapaikka tai toissijainen suojeluasema. On myös mahdollista, että turvapaikanhakija saa oleskeluluvan muulla perusteella. Jos päätös on kielteinen, turvapaikanhakijan tulee poistua Suomesta. Halutessaan hän voi kuitenkin valittaa päätöksestä. Alaikäisen turvapaikanhakijan prosessi etenee pääpiirteittäin samalla tavoin. Siinä on joitain eroja, kuten se, että käräjäoikeus määrää varhaisessa vaiheessa lapselle edustajan.³⁴

Turvapaikanhaku on hallinnollinen asia. Hyvä hallinto ja Maahanmuuttovirastossa perusteellisesti käsitelty turvapaikkahakemus takaavat oikeusturvan toteutumista. Toisaalta turvapaikanhakijan jälkikäteistä oikeusturvaa takaa muutoksenhaku eli päätöksestä valittaminen. Maahanmuuttoviraston päätöksestä voi valittaa hallinto-oikeuteen. Jos hallinto-oikeus hylkää valituksen, voi asiasta valittaa korkeimpaan hallinto-oikeuteen, jos se myöntää valitusluvan.³⁵ Olenaisia valittamiseen liittyviä säännöksiä on ulkomaalaislain (301/2004) 13 luvussa sekä laissa oikeudenkäynnistä hallintoasioissa (808/2019). Tuomioistuinten vastuulla on viime kädessä vastata siitä, että oikeusturva toteutuu kussakin tapauksessa.

4.3 Turvapaikanhakijan kielelliset oikeudet ja oikeus tulkkaukseen

Euroopan unionin kansainvälistä suojelua koskevan menettelydirektiivin (2013/32/EU) mukaan EU:n jäsenvaltioilla on velvollisuus varmistaa, että kansainvälistä suojelua koskevissa puhutteluissa on tulkki, joka ”pystyy varmistamaan, että hakija ja puhuttelun suorittaja pystyvät keskustelemaan keskenään asianmukaisella tavalla” (15 artiklan 3 kohdan c alakohta). Jäsenvaltioiden on myös järjestettävä säilöönottoyksiköissä tai ulkorajojen rajanylityspaikoilla tulkkausta siinä määrin kuin se on tarpeen turvapaikkamenettelyyn pääsyn helpottamiseksi (8 artiklan 1 kohta).

Suomen lainsäädännössä oikeudesta tulkkaukseen on säädetty eri laeissa. Turvapaikanhakija saattaa tarvita tulkkausta esimerkiksi turvapaikkapuhuttelussa ja myöhemmin mahdollisessa oikeuden kuulemisessa, jos hän valittaa päätöksestä. Jos turvapaikanhakija ei saa kansainvälistä

³⁴ Maahanmuuttovirasto 2023, kohta Turvapaikka Suomesta – Turvapaikan hakeminen. [Viitattu 15.3.2023].

³⁵ Maahanmuuttovirasto 2023, kohta Luvat ja kansalaisuus – Muutoksenhaku eli päätöksestä valittaminen. [Viitattu 27.3.2023].

suojelua ja hänet palautetaan kotimaahan, tulkkaukselle voi tulla tarvetta myös viimeisessä vaiheessa palautuslennolla.³⁶

Ulkomaalaislaissa (301/2004, UlkL) säädetään, että ulkomaalaislain mukaisen hallinto- ja muutoksenhakuasian käsittelyssä on oikeus käyttää tulkkia (10.1 §). Viranomaisen on huolehdittava turvapaikkamenettelyssä käsiteltävässä asiassa tulkkaamisesta tai kääntämisestä, jos ulkomaalainen ei osaa kielilain (423/2003) mukaan viranomaisessa käytettävää suomen tai ruotsin kieltä (UlkL 203.1 §).

Turvapaikkapäätöksestä voi valittaa hallintotuomioistuimeen. Hallintotuomioistuimen velvollisuudesta huolehtia tulkkaamisesta tai kääntämisestä säädetään laissa oikeudenkäynnistä hallintoasioissa (808/2019, HOL). HOL 52.1 §:n mukaan tulkkaamisesta ja kääntämisestä tulee huolehtia esimerkiksi silloin, jos henkilö ei osaa tuomioistuimessa kielilain mukaan käytettävää kieltä ja jos asian aikaisemmassa käsittelyvaiheessa sitä käsitelleen viranomaisen on tullut huolehtia tulkkaamisesta tai kääntämisestä säännöksen nojalla tai jos henkilöä kuullaan suullisesti. Jos hallinto-oikeudessa järjestetään suullinen käsittely turvapaikka-asiaan liittyen, tulkkaus siistyyppillisesti järjestetään. Suullinen käsittely tulee hallinto-oikeudessa kyseeseen erityisesti sellaisissa tapauksissa, kun turvapaikkahakemuksessa on sinänsä perusteet turvapaikan myöntämiseen, mutta hakijan uskottavuuteen liittyy epäilyksiä. Suullinen kuuleminen antaa mahdollisuuden hakijan luotettavuuden arviointiin.³⁷

Jos turvapaikanhakija saa oikeusapua, hänen ei tarvitse maksaa myöskään tulkkauksesta, jos hän sellaista tarvitsee. Oikeusapulain (257/2002) mukaan oikeusavun myöntäminen vapauttaa edun saajan velvollisuudesta maksaa palkkio tai korvausta tulkille (4.1 §). Jos tuomioistuin käsittelee ulkomaalaislaissa tarkoitettua asiaa, voidaan ulkomaalaislain perusteella ulkomaalaiselle myöntää oikeusapua edellyttämättä selvitystä oikeusavun hakijan taloudellisesta asemasta (UlkL 9.3 §).

Turvapaikanhakijoiden vastaanotosta säädetään laissa kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (746/2011, vastaanottolaki), ja myös tässä laissa on tulkkaukseen liittyviä säännöksiä. Vastaanottolain mukaan vastaanottopalveluihin kuuluvat myös tulkki- ja käännöspalvelut (13.2 §). Vastaanottokeskuksen on

³⁶ Maasta poistamista eli palautusta ja siihen liittyen myös tulkkausta käsitellään esim. Sisäministeriön (2019) Turvapaikkaprosessia koskevassa selvityksessä, s. 72–76. Selvityksessä kerrotaan poliisin lisäneen tulkkauksen käyttöä palautuslennoilla yhdenvertaisuusvaltuutetun palautteen perusteella. Yhdenvertaisuusvaltuutetun mukaan sujuva kommunikaatio sujuvoittaa palautusoperaatiota, auttaa haavoittuvassa asemassa olevien erityistarpeiden huomioidussa sekä vähentää tarvetta voimankäyttöön.

³⁷ Aer 2016, s. 278.

huolehdittava tulkkauksesta tai kääntämisestä, jos keskuksen asiakas sellaista tarvitsee asiassa, joka voi tulla vireille viranomaisen aloitteesta. Lisäksi tulkkauksesta tai kääntämisestä on mahdollisuuksien mukaan huolehdittava myös muussa asiakkaan oikeuksia ja velvollisuuksia koskevassa asiassa. (27 §) Vastaanottolaissa säädetään myös tulkin ja kääntäjän esteellisyydestä ja salassapitovelvollisuudesta seuraavasti:

Vastaanottokeskuksen hankkimana tulkkina tai kääntäjänä ei saa käyttää henkilöä, joka on sellaisessa suhteessa asianosaiseen tai asiaan, että hänen luotettavuutensa voi tästä syystä vaarantua tai että asianosaisen turvallisuus saattaa vaarantua.

Tulkin ja kääntäjän salassapitovelvollisuudesta on voimassa, mitä hallintolaissa asiasta säädetään. (28 §)

Mielenkiintoista on, että vastaanottolain 28.1 §:n muistuttaa pitkälti hallintolain (434/2003) säännöstä, jossa todetaan, että ”[t]ulkkina tai kääntäjänä ei saa käyttää henkilöä, joka on sellaisessa suhteessa asianosaiseen tai asiaan, että hänen luotettavuutensa voi tästä syystä vaarantua” (HL 65 §) sekä UlkL:n 10.2 §:ä, jossa todetaan, että ”[v]iranomaisen hankkimana tulkkina tai kääntäjänä ei saa käyttää henkilöä, joka on sellaisessa suhteessa asianosaiseen tai asiaan, että hänen luotettavuutensa voi tästä syystä vaarantua tai että asianosaisen turvallisuus saattaa vaarantua”. Vastaanottolain, hallintolain ja ulkomaalaislain mainituissa pykälissä on eroja, joille on perusteita. Ne ovat kuitenkin pitkälti myös samanlaisia. Tämä yksittäinen esimerkki kuvaa omalta osaltaan sitä, että turvapaikanhakijan oikeudesta tulkkaukseen on säädetty hieman siellä ja täällä, eli kyseessä ei ole yksinkertainen kokonaisuus, jonka voisi selkeästi ja helposti lukea yhdestä säädöksestä ja ottaa haltuun.

Kielilaissa (423/2003) säädetään kielellisistä oikeuksista ja myös tulkkauksesta. Kielilaki kuitenkin on säädetty turvaamaan oikeutta käyttää viranomaisissa ”omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia” (2.1 §). Lain tavoitteena on, että ”jokaisen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja hyvään hallintoon taataan kielestä riippumatta sekä että yksilön kielelliset oikeudet toteutetaan ilman, että niihin tarvitsee erikseen vedota” (2.2 §). Kielilaki kuitenkin koskee siis vain suomea ja ruotsia äidinkielenään puhuvia. Näin ollen se heijastaa suomen historiaa ja nykytodellisuutta kansalliskielten suhteen. Se ei kuitenkaan vastaa globaaliin liikkuvuuteen ja kansainvälistä suojelua koskeviin asioihin liittyviin kielellisiin tarpeisiin. Kielilaissa säädetään, että oikeudesta käyttää viranomaisissa muita kieliä kuin suomea, ruotsia tai saamea, säädetään muussa lainsäädännössä (9 §).

5 TULKKAUS TURVAPAIKKAPROSESSISSA

5.1 Tulkin ammatti Suomessa

Suomessa tulkkina toimii monenlaisesta taustasta tulevia ihmisiä. Ammattina tulkki ei ole säännelty, joten tulkkina toimiseen ei tarvita tiettyä koulutusta tai tutkintoa tai ammatinharjoittamisoikeutta.³⁸ Joillakin tulkeilla voi olla tulkkaukseen liittyvä korkeakoulututkinto, toisilla on alemman asteista koulutusta. Osalla tulkkina toimivista ei ole tulkkaukseen liittyvää koulutusta. Jotkut ovat voineet toimia alalla pitkään, on heillä sitten koulutusta tai ei. Toisinaan tulkkina toimii henkilö, joka tekee tulkkausta vain satunnaisesti tai vain siinä tilanteessa. Erityisesti harvinaisempien kielten kohdalla on voinut käydä niin, että tulkiksi on tullut se, kenet on saatu paikalle. Esimerkiksi irakilaisten turvapaikanhakijoiden määrän kasvu syksyllä 2015 aiheutti haasteita osaavien tulkkien löytämiseen, ja Maahanmuuttoviraston puhutteluissa käytettiin paljon tulkkeja, joista ei ollut aikaisempia kokemuksia³⁹.

Tulkin ammattitaitoon kuuluu paljon muutakin kuin kielitaito. Tulkkaus itsessään vaatii erilaisia taitoja, kuten muistiinpanotekniikan hallintaa tai simultaanitulkkauksessa kykyä kuunnella ja tuottaa puhetta samaan aikaan. Tulkin ammattitaito on kuitenkin myös muuta kuin teknisiä taitoja. Siihen kuuluu esimerkiksi rooliymmärrys ja sitoutuminen tulkin etiikkaan, kuten tulkin ammattisäännöstöön.⁴⁰

5.2 Asioimistulkkaus ja oikeustulkkaus

Tulkkausta voidaan jaotella sen mukaan, millaisissa tilanteissa tulkkaus tapahtuu. Esimerkiksi konferenssitulkkaus on tulkkausta erilaisissa konferensseissa ja kokouksissa. Turvapaikka-asi-oissa käytettävää tulkkausta voi luonnehtia asioimistulkkaukseksi tai oikeustulkkaukseksi.

Näin asioimistulkkausta määrittelevät Koskinen, Vuori & Leminen:

Asioimistulkkaus on asiakkaan ja viranomaisen tai muun palveluntarjoajan välisen vuorovaikutuksen tulkkausta tilanteissa, joissa heillä ei ole yhteistä kieltä, jolla kommunikoida kulloisenkin asian hoitamisen kannalta riittävällä tavalla. Asioimistulkkausta voidaan

³⁸ Poikkeuksena on oikeustulkkiprekisteri, johon päästäkseen tulkin tulee täyttää tietyt ehdot. Tällä hetkellä kuitenkin oikeustulkkiprekisterin tulkkien käyttämiseen ei ole velvoitetta, joten samantyyppisissä tilanteissa voi tulkata niin oikeusrekisterissä oleva tulkki kuin joku muukin.

³⁹ Maahanmuuttovirasto 2018, s. 20.

⁴⁰ Ammattisäännöstöjä on itse asiassa useita. Niistä löytyvät pääperiaatteet ovat kuitenkin keskenään samansuuntaiset. Ammattisäännöstöihin voi tutustua tarkemmin esimerkiksi Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton (SKTL) nettisivujen kautta.

tarkastella paikallista kieltä hallitsemattoman ihmisen kielellisenä oikeutena, joka mahdollistaa muiden yhteiskunnallisten oikeuksien toteutumisen ja tasa-arvon. Samalla tulkkaus mahdollistaa sen, että yhteiskunnalliset instituutiot ja niissä toimivat ammattilaiset voivat täyttää tehtävänsä. Tyypillisiä tulkattuja tilanteita ovat maahanmuuttoon liittyvät asiat, kun tulija ei ole vielä ennättänyt harjaantua paikallisen kielen osaamisessa. Tällaisia ovat muun muassa sosiaaliturvaan ja kotouttamiseen liittyvät toimet, terveydenhuollon asiakastapaamiset ja turvapaikan hakemiseen liittyvät puhuttelut. – – Usein tulkkaus tapahtuu kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa, mutta tulkki voi osallistua myös esimerkiksi puhelimen tai videoyhteyden välityksellä.⁴¹

Tässä määritelmässä tulee esille se, millainen merkitys tulkkauksella on, ja että sillä on tehtävänsä yhteiskunnallisten oikeuksien toteutumisen kannalta.

Oikeustulkkitulkkaavat erilaisissa oikeudellisissa viranomaisasioissa, kuten tuomioistuimissa, poliisissa ja Maahanmuuttovirastossa⁴². Turvapaikka-asioiden tulkkaus siis voidaan määrittellä oikeustulkkaukseksi. Raja sen välillä, milloin on kyse oikeustulkkauksesta ja milloin ei, ei ole kuitenkaan selkeä. Lopulta olennaista ei liene niinkään se, millaiseen tulkkauksen kategoriaan turvapaikkapuhuttelut ja mahdolliset myöhemmät esimerkiksi hallinto-oikeuden istunnot luokitellaan – onko kyseessä oikeustulkkaus vai laajemmin ajateltuna asioimistulkkaus. Tätä määrittelykysymystä olennaisempaa lienee se, millainen pätevyys ja kompetenssi tulkilla on tehtävää varten. Toisaalta on hyvä huomata, että oikeustulkkaus voidaan hahmottaa asioimistulkkauksen alakategoriaksi. Näin vaikuttavat hahmottavan asiaa myös Koskinen, Vuori ja Leminen, sillä he toteavat, että asioimistulkkauksen ammattia harjoittavista ei ole olemassa rekisteriä ”muutoin kuin oikeustulkkiensa osalta”⁴³. Turvapaikanhakijoiden oikeuksien toteutumisen kannalta voi kuitenkin olla hyvin olennaista, kuinka ammattitaitoinen tulkki heillä on. Siitä näkökulmasta on hyvä pohtia esimerkiksi sitä, tulisiko turvapaikka-asioissa käyttää ensi sijassa oikeustulkkierekisterin tulkkeja.

5.3 Oikeustulkkierekisteri

Vuonna 2015 säädettiin laki oikeustulkkierekisteristä (1590/2015, oikeustulkkierekisterilaki), joka tuli voimaan huhtikuussa 2016. Oikeustulkkierekisterilain perusteella Suomessa ylläpidetään nyt oikeustulkkierekisteriä. Oikeustulkkierekisterilaki perustuu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviin 2010/64/EU, annettu 20 päivänä lokakuuta 2010, oikeudesta

⁴¹ Koskinen, Vuori & Leminen 2018, s. 7–8.

⁴² Opetushallitus 2023, kohta Palvelut – Oikeustulkkierekisteri. [Viitattu 20.3.2023].

⁴³ Koskinen, Vuori ja Leminen 2018, s. 10.

tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä (myöhemmin tulkkausdirektiivi). Vaikka tulkkausdirektiivissä säädetään yksinomaan rikosoikeudellisista menettelyistä, Suomen oikeustulkki- ja rekisterilaki ei rajoitu ainoastaan rikosprosessiin. Lain esitöissä mainitaan Suomen tilanteesta seuraavasti:

Tulkkausdirektiivi koskee rikosoikeudellisia menettelyjä kuten esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä rikosasioissa. Rikosasioissa tulkaaminen edellyttää paitsi rikosoikeusjärjestelmän myös muun oikeusjärjestelmän tuntemusta. Myös olemassa oleva oikeustulkkausalan koulutus koskee oikeusjärjestelmää laajemmin kuin vain rikosoikeuden alaa ja tulkkauspalveluille on kysyntää muissakin oikeudellisissa asioissa rikosoikeudellisten menettelyjen lisäksi. Tämän vuoksi ehdotuksen mukainen rekisteri koskisi paitsi direktiivissä tarkoitetuissa rikosoikeudellisissa menettelyissä myös muissa oikeudellisissa menettelyissä tarvittavan pätevyyden omaavien tulkki- ja rekisterilakien rekisterinä.⁴⁴

Hallituksen esityksen pohjalta säädettyssä laissa todetaan, että oikeustulkki- ja rekisterilain tarkoitus on edistää riittävän pätevien tulkki- ja rekisterilakien saatavuutta ”oikeudellisissa asioissa” (oikeustulkki- ja rekisterilaki 1 §).

Oikeustulkki- ja rekisterilakia ylläpitää Opetushallitus ja tulkki- ja rekisterilain merkityksestä rekisteriin päättää oikeustulkki- ja rekisterilautakunta. Rekisterin tavoitteena on auttaa viranomaisia ja yksityishenkilöitä löytämään oikeustulkki, jolla on pätevyyttä toimia tulkki- ja rekisterilain oikeudellisissa asioissa.⁴⁵ Oikeustulkki- ja rekisterilain säädetään siitä, kuka rekisteriin voidaan merkitä. Oikeustulkki- ja rekisterilain merkityksen edellytyksiin lukeutuu esimerkiksi se, että hakijan on täytynyt suorittaa oikeustulkkaus- ja rekisterilain erikoisammattitutkinto tai sitä vastaava aiempi tutkinto tai sitten tulkin tehtävään soveltuva korkeakoulututkinto ja vähintään 35 opintopisteen tai sitä vastaavan laajuiset oikeustulkkaus- ja rekisterilain opinnot (5.1 §). Rekisteriin hakevalta tulkilta peritään maksu (10 §), ja tulkki merkitään oikeustulkki- ja rekisterilain viiden vuoden määräajaksi kerrallaan (6.1 §).

Oikeustulkki- ja rekisterilain säädetään muitakin asioita siihen liittyen, milloin tulkki voidaan merkitä rekisteriin. Laissa säädetään myös muun muassa siitä, miten oikeustulkki- ja rekisterilain voidaan poistaa (7 §), ja siitä, millainen tulee olla rekisterilain tulkeista päättävän ja heidän toimintaansa valvovan oikeustulkki- ja rekisterilain lautakunnan kokoonpano (3 §). Huomionarvoista kuitenkin on, että vaikka laissa säädetään melko tarkoista kriteereistä siihen liittyen, miten ja kuka oikeustulkki- ja rekisterilain voi tulla merkityksi, laissa ei säädetä tuomioistuinten tai viranomaisten velvollisuudesta käyttää rekisterilain tulkeja tai pyrkiä suosimaan näiden käyttöä.

⁴⁴ HE 39/2015, s. 15.

⁴⁵ Opetushallitus 2023, kohta Palvelut – Oikeustulkki- ja rekisterilaki. [Viitattu 20.3.2023].

Oikeudellisissa asioissa ei siis tarvitse käyttää oikeustulkkierekisterissä olevaa oikeustulkkiä, ja oikeustulkkausta voivat tehdä muutkin kuin oikeusrekisterin tulkit. Oikeustulkkierekisterin tarkoituksena on edistää riittävän pätevien tulkkiä saavuutta, mutta tällä hetkellä saavuus ei tarkoita sitä, että näiden saavilla olevien tulkkiä käytölle olisi veloitetta.

5.4 Tulkkiäksen laatu turvapaikkaprosessissa

Turvapaikkaprosessissa kyseessä on turvapaikanhakijan kannalta erittäin tärkeä päätös. Hallintoviranomaisen tai tuomioistuimen ei ole välttämättä yksinkertaista arvioida, onko hakijalla jokin syy vainoon. Voi olla haastavaa arvioida esimerkiksi sitä, mikä on hakijan seksuaalinen identiteetti tai onko hakijan *sur place* -kääntymys uskonnosta toiseen uskottava. Haastavuutta lisää se, että kyseessä ovat asiat, joita on usein hankala tai mahdoton nähdä päällepäin, ja lisäksi kyseessä voivat olla varsin intiimit ja herkät asiat. Turvapaikanhakijalla voi myös olla taustallaan vaikeita, jopa traumaattisia, kokemuksia. Turvapaikanhakijan oman kertomuksen merkitys on olennainen. Jos hallinto-oikeudessa on suullinen käsittely, siinä pyritään usein arvioimaan hakijan kertomuksen luotettavuutta. Kun tällaisia asioita selvitetään ja arvioidaan myös kertomuksen uskottavuutta, vuorovaikutuksen rooli on äärimmäisen tärkeä. Se korostaa tulkkiäksen merkitystä ja asettaa vaatimuksia myös tulkkiäksen laadulle.

Suomen lainsäädännössä ei säädetä siitä, että tulkkiäksen tulisi olla laadukasta. Toki laatu sanana on sellainen, ettei se ole helposti arvioitavissa, ja jos jossain säädöksessä mainittaisiin ”laadukas tulkkiä”, se ei olisi kovinkaan täsmällinen. Lainsäädännöllä on kuitenkin mahdollista vaikuttaa laatuun. Vaikka tämän hetken säädännössä ei ole erityistä vaatimusta laatua koskien, laadulla kuitenkin vaikuttaa olevan merkitystä Suomen oikeusjärjestelmässä. Tämä tulee ilmi korkeimman hallinto-oikeuden päätöksestä KHO 2023:10, jota käsitelen tuonnempana.

Maahanmuuttovirasto teki vuonna 2018 tulkkiäksen laatuun liittyvän selvityksen, jossa vertailtiin 30:tä puhuttelutallenteen tarkistuskäännöstä alkuperäisiin puhuttelupöytäkirjoihin. Näistä kahdessa löydettiin ratkaisun kannalta ”mahdollisesti merkityksellisiä eroja” pöytäkirjan sisällössä verrattuna tarkistustulkkiäukseen. Molemmissa pöytäkirjaan oli kirjattu asioita suppeammin. Epävarmaksi kuitenkin jää, minkä verran tästä liittyy nimenomaan tulkkiäukseen ja minkä verran siihen, mitä pöytäkirjaan on ylipäänsä kirjattu. Selvityksessä nousi esille myös huomiona se, että tulkin oma suomen kielen taso vaikuttaa tekstiä lukevan henkilön yleiskuvaan hakijasta – hyvä suomen kielen taito saa hakijan kertomuksen vaikuttamaan sujuvammalta ja huono suomen kielen taito vaikuttaa epäedullisesti. Selvityksessä tunnistettiin, että

Maahanmuuttovirastolla ei ollut sen tekohetkellä riittäviä valmiuksia tulkkauksen laadun ja oikeellisuuden valvontaan.⁴⁶

Sisäministeriön vuoden 2019 selvitykseen liittyvissä haastatteluissa turvapaikkaa hakeneet toivat esille tulkkaukseen liittyneitä haasteita, kuten sellaisen, että tulkki oli toistuvasti tulkannut joitain aikamääreitä väärällä tavalla. Vaikka turvapaikanhakijalta kysytään puhuttelun alussa, ymmärtääkö tämä tulkkia ja kerrotaan, että tulkin vaihtaminen on mahdollista, on kynnyks tulkin vaihtamiseen erittäin korkea. Turvapaikanhakija on voinut odottaa ja jännittää puhuttelua etukäteen, joten hänelle on tärkeää tehdä puhuttelu sovittuna aikana. Selvityksessä ehdotetaan, että olisi tärkeää varmistaa jo ennen puhuttelutilannetta, että tulkki ja turvapaikanhakija ymmärtävät toisiaan riittävän hyvin.⁴⁷

Maahanmuuttovirastossa ollaan ryhdytty toimenpiteisiin, jotta tulkkauksen laatu paranisi. Maahanmuuttoviraston tulkkauksen kehittämishanke Tulppaani toteutettiin vuosina 2019–2020. Hankkeessa työskenteli kaksi laadunvalvontatulkkia, ja tulkkauksen laatua tarkasteltiin. Hankkeen jälkeen tulkkauksen laaduntarkastuksista on tullut pysyvä osa Maahanmuuttoviraston toimintaa. Hankkeessa saatujen havaintojen pohjalta myös laadittiin erikoissanastot tulkkauksen laadun tueksi. Sanastoissa on maahanmuuttoon, kristinuskoon, armeijaan ja seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvää sanastoa. Lisäksi laadittiin opas Tulppaus turvapaikkamenettelyssä, opas tulkeille.⁴⁸ Oppaassa painopiste on tulkin roolissa ja ammatillisessa toiminnassa. Oppaassa tuodaan esille tulkkia lain mukaan sitovia asioita, kuten salassapitovelvollisuus. Siinä käydään läpi myös käytännön asioita tulkkaukseen ja tilanteeseen liittyen. Osa niistä liittyy siihen, että tulkkauksen laatu varmistettaisiin. Opas sisältää myös turvapaikanhakijalle annettavat asiakasohjeet.⁴⁹

Tulkkauksen laatuksymyksiin liittyy myös se, milloin on mielekästä käyttää etätulppausta, kuten videon välityksellä tapahtuvaa tulppausta tai puhelintulppausta. Jonkin verran turvapaikkamenettelyyn liittyvissä tulppaustilanteissa on tähän mennessä voitu käyttää myös etätulppausta. Turvapaikkaprosessia koskevassa selvityksessä tuotiin esille, että poliisi on todennut hyödyntävänsä palautuslennoilla vähintään puhelintulppausta.⁵⁰ Jos tulppalle soitetaan vain tarvittaessa, herää kysymys, kuka päättää, milloin tulppalle soitetaan. Voi myös olla, että turvapaikanhakija sanoisi jotain, jos tulppa on paikalla. Jos kuitenkin tulppa ei ole, hän saattaa pysyä

⁴⁶ Maahanmuuttovirasto 2018, s. 21–22.

⁴⁷ Sisäministeriö 2019, s. 48.

⁴⁸ Maahanmuuttovirasto 2020, Maahanmuuttovirasto kehittää turvapaikkapuhuttelujen tulkkauksen laatua.

⁴⁹ Maahanmuuttovirasto 2020, Tulppaus turvapaikkamenettelyssä, opas tulkeille.

⁵⁰ Sisäministeriö 2019, s. 76.

vaiti. Tulkkaus on vuorovaikutustilanne, johon ei liity vain tekninen kielen kääntäminen. Se, onko tulkki läsnä vai ei, voi vaikuttaa monilla tavoin vuorovaikutustilanteeseen – ja tietysti myös jossain määrin siihen, miten se kielellisesti sujuu, sillä tulkki ei välttämättä kuule kaikkea.⁵¹ Etätulkkauksen määrä on noussut, myös koronapandemian myötä. Oikeusturvan toteutuksen kannalta on kuitenkin hyvä arvioida sitä, miten oikeus tulla kuulluksi oikeasti toteutuu.

Ammattitaitoisen tulkin merkityksen osana turvapaikanhakijan oikeusturvaa tuo esille myös Raikas. Hänestä on valitettavaa, että tämän hetken ulkomaalaislakiin ei sisälly vaatimusta tulkin tai kääntäjän ammattitaidosta. Hänestä pelkän saatavuuden sijaan viranomaisten tulisi kiinnittää huomiota myös laatuun. Raikas viittaa myös Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto (SKTL) ry:n vuoden 2009 lausuntoon, joka koski hallituksen esitystä eduskunnalle laiksi ulkomaalaislain muuttamisesta. Lausunnossa peräänkuulutettiin sitä, että lakiin tulisi vaatimus siitä, että ensi sijassa käytetään pätevää tulkkiä. Näin yksilön oikeusturvasta voitaisiin huolehtia mahdollisimman perusteellisesti.⁵² Vaatimusta tulkin pätevyyteen ei kuitenkaan ole lakiin tullut tuolloin eikä myöhemminkään.⁵³

5.5 Tulkin rooli turvapaikka-asioissa

Tulkin rooli turvapaikka-asioissa muistuttaa tulkin roolia ylipäänsä. Maahanmuuttoviraston oppaassa tulkille käsitellään paljon myös rooliin liittyviä kysymyksiä. Rooliin liittyy esimerkiksi se, että tulkin velvollisuudet rajoittuvat tulkkaustehtäviin, ja tulkki on puolueeton ja salassapitovelvollinen.⁵⁴

Tulkin roolikäsitykseen ja siitä kumpuavaan tehtäväkuvaan ei ole mahdollista mennä kovin syvällisesti tämän tutkielman puitteissa. Yksi mielenkiintoinen kysymys kuitenkin on, että kansallisuus on olennainen asia turvapaikanhaussa. Joskus voi olla mahdollista, että

⁵¹ Jaetun tilan ja läsnäolon merkitystä käsittelee esimerkiksi Tuija Kinnunen artikkelissaan Jaetun tilan ja läsnäolon merkitys tulkatussa oikeudenkäynnissä (2018). Artikkelissa käsitellyt asiat soveltuvat monin osin myös turvapaikkaprosessin aikaisiin tulkkaustilanteisiin.

⁵² Raikas 2020, s. 50–51.

⁵³ Tulkkauksen laatuun voivat vaikuttaa myös julkisista hankinnoista tehtävät kilpailutukset. Suomen tulkit pitivät maanlaajuisen työnseisauksen 25.11.2021. Työnseisauksen tarkoituksena tulkeilla oli kiinnittää huomiota muun muassa siihen, millainen merkitys hinnalla on julkishallinnon kilpailutuksissa. Työnseisauksella tuotiin esille viestiä siitä, että kilpailutukset tehdään lähes yksinomaan hinnan perusteella ja laadun osuus on pieni. Se on tulkkien mukaan johtanut hinnalla kilpailuun ja ”hintojen syöksykierteeseen niin, ettei ammattilaisten enää kannata pysyä tai kehittyä työssään”. Tulkit peräänkuuluttivat sitä, että julkishallinnon on kannettava vastuunsa palveluidensa hankinnassa. Työnseisauksesta voi lukea lisää esim. Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton nettisivuilta (2021). Lisähuomiona totean, että jos laatuun on kilpailutuksissa kiinnitetty vähän huomiota, sen painoarvon kasvattamiselle ei varsinaisesti ole lainsäädännöllistä estettä, sillä esimerkiksi laissa julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista (1397/2016) tuodaan esille myös laatu.

⁵⁴ Maahanmuuttovirasto 2020, opas tulkeille.

turvapaikanhakija esittää olevansa jostain muualta kuin hän on. Tulkki saattaa havaita, että turvapaikanhakija esimerkiksi puhuu sellaisella murteella, joka ei ole tyypillinen siihen maahan, josta hän väittää olevansa. Tulkin vastuulle kuuluneen lähinnä tämän eron tuominen esille vain siinä yhteydessä, jos hän ei ymmärrä puhetta tai turvapaikanhakija ei ymmärrä tulkia. Tulkin rooliin ei voida katsoa liittyvän se, että hän ikään kuin tarkoituksella ilmiantaisi turvapaikanhakijan jostakin, kuten puhettavasta, joka viittaa eri seutuun kuin mistä hakija kertoo olevansa kotoisin. Tulkkia kenties huojentava seikka saattaa olla se, että kuten Aer tuo ilmi, henkilön kansalaisuus ei ole ratkaistavissa pelkästään lingvivistisin tai etnologisin perustein. Jos henkilö esiintyy tietyn maan kansalaisena, hänen hakemuksensa tulee ratkaista suhteessa siihen valtioon, vaikka kielitesti viittaisi muuhun alkuperään.⁵⁵ Similä tuo esille, että korkein hallinto-oikeus on hyväksynyt kielianalyysin käytön tutkinnan apuvälineenä kansainvälistä suojelua koskeissa asioissa kotipaikkaa selvitetessä, ja oikeuskäytäntö on tältä osin vakiintunutta. Similä huomauttaa, että kielianalyysistä ei ole säännöksiä ulkomaalaislaissa tai muissakaan säädöksissä, joten sen käyttöön liittyvät asiat ovat oikeuskäytännön ja viranomaisten käytäntöjen varassa.⁵⁶ Aer huomauttaa, että kielianalyysi on oikeuskäytännössä hyväksytty selvitykseksi, jonka perusteella voidaan tehdä johtopäätöksiä turvapaikanhakijan kotipaikasta, mutta sen tuloksen ei yksistään ole katsottu voivan vahvistaa henkilön kotipaikkaa.⁵⁷

Kielianalyysillä siis voi olla merkitystä sen kannalta, mikä tulkitaan turvapaikanhakijan kotipaikaksi, ja tämä voi vaikuttaa siihen, saako henkilö kansainvälistä suojelua. Olennaista on kuitenkin huomata, että kielianalyysi tehdään erikseen, eikä sen teko kuulu vuorovaikutustilanteessa olevan tulkin tehtäviin. Näin ollen voidaan katsoa, että tulkin velvollisuus ei ole tuoda esille sitä, mistä hän olettaa turvapaikanhakijan olevan kotoisin – esille tulisi kuitenkin tuoda se, jos ymmärtämisen suhteen on ongelmia.

⁵⁵ Aer 2016, s. 238–239.

⁵⁶ Similä 2018, s. 333–334.

⁵⁷ Aer 2016, s. 268.

6 TULKKAUS TURVAPAikka-ASIOISSA KHO:N PÄÄTÖKSISSÄ

6.1 Yleistä

Oikeusturvan toteutumiseen ei riitä pelkästään se, että tulkkaus järjestetään. Vuorovaikutuksen ja tulkkauksen tulisi toteutua tyydyttävällä tavalla, eikä tulkkauksen tulisi vaikuttaa siihen, miten asia ratkaistaan. Käsittelen seuraavaksi neljää korkeimman hallinto-oikeuden päätöstä, joista tulee esille erilaisia näkökulmia tulkkaukseen liittyvistä haasteista. Osa haasteista ja ongelmista liittyy suoremmin varsinaiseen tulkkaukseen, osa pikemminkin siihen, miten tulkkauksen ja tulkin läsnäolo voi vaikuttaa vuorovaikutustilanteeseen.

Päätöksissä KHO 2017:148 ja KHO 2018:90 tulkkauksen osuus on pienempi, mutta kuitenkin tulkkaukseen liittyvät seikat ovat osaltaan voineet vaikuttaa siihen, miten oikeusturva toteutuu. Päätöksessä KHO 2021:165 tulkkaus on merkittävä tekijä päätöksen kannalta. Siinä tulkkauksen ongelmat liittyvät siihen, miten eri murteen puhuminen voi vaikuttaa.⁵⁸ Viimeisenä keski-tytyn äskettäiseen päätökseen KHO 2023:10, jossa tulkkauksen osuus on merkittävä, ja joka tuo esille sen, millainen merkitys oikeusturvalle on laadukkaalla tulkkauksella.

6.2 KHO 2017:148

KHO 2017:148 päätöksessä otetaan kantaa siihen, tulisiko turvapaikanhakijan asia palauttaa hallinto-oikeudelle suullisen käsittelyn toimittamiseksi ja sen jälkeen uudelleen ratkaistavaksi. Valittaja ei ollut saanut suullista käsittelyä hallinto-oikeudessa ja hallinto-oikeus oli hylännyt hänen valituksensa Maahanmuuttoviraston päätöksestä, sillä turvapaikanhakija oli vedonnut turvapaikkaperusteena homoseksuaalisuuteensa vasta valittaessaan kielteisestä päätöksestä hallinto-oikeuteen. Hallinto-oikeus katsoi, että turvapaikanhakija olisi voinut tuoda homoseksuaalisuutensa esille jo aiemmassa vaiheessa, mutta ei ollut niin tehnyt, vaan sen sijaan hän kielsi turvapaikkapuhuttelussa olevansa homoseksuaali. Hallinto-oikeudessa valittajan väitettä sukupuolivähemmistöön kuulumisesta ei pidetty uskottavana.

Tulkin rooli muodostuu merkittäväksi tapahtumien kulussa sen perusteella, mitä valituksessa korkeimmalle hallinto-oikeudelle todettiin. Valituksen mukaan homoseksuaalisuuteen vetoava valittaja ei ollut halunnut kertoa homoseksuaalisuudestaan turvapaikkapuhuttelussa ja

⁵⁸ Jotkut murteet ovat keskenään sen verran erilaisia, että eri murteiden puhujien voi olla vaikea ymmärtää toisiaan. Toisaalta joskus eri kielten puhujat voivat ymmärtää toisiaan melko hyvin. Kun käsitellään turvapaikka-asioita tai ollaan oikeudessa, ovat asiat usein sekä merkittäviä että eri tavoin haastavia. Tämä asettaa erityisen painoarvon sille, että osapuolet ymmärtävät toisiaan hyvin.

poliisikuulustelussa, koska niissä oli naistulkki, jolla oli huivi. Valittaja ei halunnut loukata tulkkia, eikä siitä syystä kertonut asiasta. Lisäksi hän pelkäsi, että tulkki kertoo asiasta eteenpäin.

Valituksen perusteella ei voida tietää, oliko turvapaikanhakijalla todellista syytä olla epäluuloinen tulkkia kohtaan, tai olisiko tulkki loukkaantunut, jos turvapaikanhakija olisi kertonut homoseksuaalisuudestaan.⁵⁹ Joka tapauksessa valituksessa kerrotun perusteella turvapaikanhakijan kokemuksen mukaan tulkin mukanaolo ja tämän sukupuoli sekä huivista ilmenevä uskonnollisuus vaikuttivat siihen, mitä turvapaikanhakija sanoi. Tapaus ei ole täysin yksioikoinen, eikä tulkin vaikutuksesta tapahtumien kulkuun ole juurikaan varmaa tietoa. Joka tapauksessa esimerkiksi tulee ilmi, miten intiimeistä asioista turvapaikkapuhutteluissa voi olla kyse, ja miten kulttuuri ja muut vastaavat seikat voivat vaikuttaa siihen, miten avoimesti turvapaikanhakija voi kokea voivansa puhua. Tulkki ei ole vain viestin välittäjä, vaan hänet koetaan myös eräänlaisena vuorovaikutuksen osapuolena.

Säädösten pohjalta tulkin luotettavuuteen on kiinnitettävä huomiota. Esimerkiksi UlkL 10.2 §:n mukaan viranomaisten tulee hankkia tulkki, joka ei ole sellaisessa suhteessa asianosaiseen tai asiaan, että luotettavuus tai asianosaisen turvallisuus voi siitä syystä vaarantua. Säännöksessä ei kuitenkaan kiinnitetä huomiota siihen, voiko luotettavuus tai turvallisuus vaarantua jostain muustakin syystä kuin siitä, että tulkin ja asianosaisen tai asian välillä on jokin tietty suhde. Toisaalta vaikka säännös turvaisi luotettavuutta ja turvallisuutta, se ei välttämättä vielä takaa sellaisenaan asianosaisen eli tässä tapauksessa turvapaikanhakijan kokemusta asioiden tilasta.

Korkein hallinto-oikeus kumosi hallinto-oikeuden päätöksen ja palautti asian hallinto-oikeudelle suullisen käsittelyn toimittamista varten ja sen jälkeen uudelleen ratkaistavaksi. Tulkin merkitykseen ei sinänsä oteta kantaa KHO:n päätöksessä. KHO katsoi, että valittajan henkilökohtaisen uskottavuuden arviointi olisi edellyttänyt suullisen käsittelyn toimittamista ja valittajan henkilökohtaista kuulemistä, eikä hallinto-oikeuden olisi tullut hylätä vaatimusta suullisen käsittelyn toimittamisesta sillä perusteella, että se on tarpeeton.

⁵⁹ Luottamuksellisuus on niin olennainen osa tulkin ammattietiikkaa, että ammattimaisten tulkkien kohdalla ei ainakaan tulisi olla syytä epäillä sitä, että tulkki pitää käsitellyt asiat vain omana tietonaan. Tulkkikoulutuksessa kiinnitetään huomiota siihen, että tulkki esittelisi itsensä ja siinä yhteydessä kertoisi salassapitovelvollisuudesta. Tulkin esittäytyminen on sisällytetty myös Maahanmuuttoviraston tulkeille laatimaan oppaaseen. Kyseessä olevasta tapauksesta ei tule ilmi, onko tulkki esittäytynyt ja kertonut salassapitovelvollisuudesta vai ei.

6.3 KHO 2018:90

KHO 2018:90 päätökseen liittyy samantyyppisiä seikkoja kuin KHO 2017:148. Molemmissa valittaja ei ollut kertonut homoseksuaalisuudestaan heti. KHO 2018:90 tapauksen valittaja oli kertonut homoseksuaalisuudestaan uusien perusteiden johdosta järjestetyssä turvapaikkapuhuttelussa vasta saatuaan korkeimmalta hallinto-oikeudelta päätöksen, jonka jälkeen häntä oli uhannut käännytys kotimaahan. Maahanmuuttovirasto ei kuitenkaan pitänyt uudessa turvapaikkapuhuttelussa turvapaikanhakijan esiintuomaa homoseksuaalisuutta totena. Turvapaikanhakija valitti hallinto-oikeuteen, joka hylkäsi tarpeettomana pyynnön suullisen käsittelyn toimitamisesta ja valituksen Maahanmuuttoviraston päätöksestä.

Hallinto-oikeuden päätöksessä hylätä valittajan valitus ja pyyntö suulliseksi käsittelyksi hallinto-oikeudessa mainittiin yhtenä seikkana se, että tulkki oli useassa kohtaa tarkentanut tai selittänyt kysymystä valittajalle. Tulkitseen siten, että sen tulkitaan osaltaan viittaavan siihen, että turvapaikanhakija ei ole osannut kertoa seksuaalisesta suuntautumisestaan uskottavalla tavalla. Tulkin mahdollinen osuus oli kuitenkin päätöksessä sivujuonne.

Hallinto-oikeuden päätöksessä todettiin, ettei valittaja ollut esittänyt uskottavaa syytä sille, minkä vuoksi hän ei ollut kertonut homoseksuaalisuudestaan jo ensimmäisen kerran kansainvälistä suojelua hakiessaan. Valittaja oli Maahanmuuttoviraston puhuttelussa kertonut, että häntä oli ujoituttanut kertoa seksuaalisesta suuntautumisestaan samasta maasta kotoisin olevan tulkin läsnä ollessa. Sen lisäksi valittaja kertoi häneen vaikuttaneen sen, ettei hän ole Suomeen saapuessaan tiennyt, millainen suhtautuminen Suomessa on homoseksuaaleihin. Epäselvää on, onko tulkki ensimmäisessä ja jälkimmäisessä turvapaikkapuhuttelussa ollut sama vai eri henkilö. Johtopäätösten kannalta sillä ei oikeastaan ole merkitystä, sillä tulkki on rooliltaan tulkki joka tapauksessa – on kyseessä sitten ollut yksi henkilö tai kaksi eri tulkkia.

Samansuuntaisesti kuin KHO 2017:148 päätöksestä tuli esille, myös tästä KHO 2018:90 päätöksestä tulee esille se, että turvapaikanhakijat eivät välttämättä koe voivansa puhua täysin avoimesti tulkin läsnä ollessa. Lisäksi tästä päätöksestä tulee esille, että tulkin tarkennuksilla ja selityksillä voi olla vaikutusta siihen, miten turvapaikanhakija koetaan.

Valituksessaan korkeimmalle hallinto-oikeudelle valittaja piti vääränä hallinto-oikeuden arviota siitä, että valittajan kertoma seksuaalinen suuntautuminen on epäuskottava. Valittaja totesi esittäneensä uskottavan syyn sille, miksei hän kertonut homoseksuaalisuudestaan aiemmin. Valittaja toi esille myös sen, että hän oli puhuttelussa ilman avustajaa, eikä hänelle ollut selitetty

käytettyjä termejä tai avattu, mistä hänen halutaan kertovan, kun on kyse hänen seksuaalisen suuntautumisensa selvittämisestä. Valittaja ei ollut tietoinen siitä, että termit ”seksuaalinen suuntautuminen” ja ”seksuaalisuus” käsitetään Suomessa laajemmin, vaan oli ymmärtänyt, että hänen haluttiin kertovan seksuaalisesti kanssakäymisestä, vaikka hänen seksuaaliseen identiteettiinsä kuuluu muitakin kuin se.

Valituksen perusteista herää kysymys siitä, millaiseksi muodostuu tulkin rooli, kun turvapaikanhakijalla ei ole avustajaa. Tässä tapauksessa kerrotaan, että tulkki oli tarkentanut tai selittänyt kysymyksiä – ehkä siis myös avannut käytettyjä käsitteitä. Epäselväksi jää, miten hyvin hän siinä onnistui. Tulkit ovat tietyllä tapaa paitsi kielen myös kulttuurin ja yhteiskunnan tulkkeja. On luonnollista, että tulkkeeseen voi sisältyä jonkin verran selitystä – sanat eivät käänny aina suoraan, eikä tulkkaus ole muutenkaan kääntämistä sanasta sanaan.⁶⁰ Toisaalta tulkin rooliin ja vastuuseen ei ole hyvä olettaa kuuluvan laajamittaista selittämistä.

KHO ei pitänyt suullisen käsittelyn toimittamista hallinto-oikeudessa ilmeisen tarpeettomana. Päätöksessä korkein hallinto-oikeus kumosi hallinto-oikeuden päätöksen ja palautti asian hallinto-oikeudelle suullisen käsittelyn toimittamiseksi ja sen jälkeen uudelleen ratkaistavaksi. Tulkin merkitys ei tule esille KHO:n varsinaisesta päätöksestä. Tulkki on toisaalta sivujuonne, toisaalta välttämättä ei, jos tulkin tarkennukset ja selitykset ovat vaikuttaneet jotenkin siihen, miten turvapaikanhakija on koettu ja ehkä etenkin, jos samasta maasta peräisin olevan tulkin läsnäolo oli eräs merkittävä tekijä sille, että turvapaikanhakija ei alun perin kertonut seksuaalisesta suuntautumisestaan avoimesti. Turvapaikka-asioissa tulkki saattaa usein olla samasta maasta kuin turvapaikanhakija. Tietyllä tapaa se on myös suotavaa, sillä silloin tulkki todennäköisemmin ymmärtää turvapaikanhakijan puhetapaa ja toisin päin, ja tulkilla voi lisäksi olla hyödyllistä kulttuurin tuntemusta. Ei siis liene varsinaisesti ongelma, että tulkki on samasta maasta. Pikemminkin olennaista olisi se, miten turvapaikanhakijat voisivat paremmin luottaa tulkkeihin. Tässä voisi auttaa se, että käytetään järjestelmällisesti ammattitaitoisia ja ammatitieteen sitoutuvia tulkkeja, ja osapuolilla olisi tieto siitä, että näin tehdään. Lisäksi avustajan läsnäolo ja tulkin roolin avaaminen olisi hyödyllistä.

⁶⁰ Ei ole yksioikoista, minkä verran tulkin on hyvä sisällyttää tulkkaukseen selitystä. Kyseessä on asia, joka kuuluu ammattitulkkiensa ammatilliseen ja eettiseen pohdintaan.

6.4 KHO 2021:165

KHO 2021:165 päätöksessä tulkkauksen rooli oli keskeinen. KHO:n mukaan hallinto-oikeuden suullisessa käsittelyssä oli tapahtunut tulkkausta koskeva menettelyvirhe. Tapauksen käsittelyssä oli ennen tätä KHO:n päätöstä useita käsittelyvaiheita.⁶¹

Kyseessä oli muutoksenhakija, jonka turvapaikkaperusteena oli kristinuskoon kääntyminen. Hänellä oli ollut hallinto-oikeuden aikaisemmin toimittamassa suullisessa käsittelyssä tulkki, joka puhui kurdi-sorania. Turvapaikanhakijan äidinkielenä oli badini, joka on toinen kurdin kielen murre. Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisun perusteluista ilmenee, että hallinto-oikeus oli tilannut suulliseen käsittelyyn badinin kielen tulkin. Perusteluista ei ilmene, miksi paikalle ei kuitenkaan tullut badinin tulkkia.

Muutoksenhakija toimitti KHO:lle badinin kielen tulkin lausunnon, jonka mukaan tulkkausessa oli ollut puutteita. Tulkki oli lisännyt tulkkaukseen asioita, välillä jättänyt jotain pois ja välillä tulkannut väärin. KHO:lla oli käytettävissään myös hallinto-oikeuden tallenteita, joista ilmeni, että tulkki oli tuonut ilmi kesken käsittelyn, että vuorovaikutuksessa on kielimuuri. Tulkki toi ilmi mahdollisuuden tulkin vaihtoon. Lisäksi tulkki toi ilmi, ettei hänellä ole aiempaa kokemusta tuomioistuimessa tulkkaamisesta⁶², ja hän pelkäsi väärinkäsityksiä hengellisiä asioita koskevan puheen tulkkausessa. Oikeuden puheenjohtaja ilmoitti omana käsityksenään, että istunto oli sujunut hänen mielestään siihen asti hyvin. Myös silloinen avustaja ilmoitti, että vastaukset olivat olleet sen suuntaisia kuin hän on avustajana odottanut. Puheenjohtaja ehdotti sitten lyhyttä taukoa, jonka jälkeen hän tiedusteli avustajalta, olivatko he puhuneet tauolla tulkkauksesta muutoksenhakijan kanssa. Vastaus oli myöntävä ja tulkkauksen oli todettu sujuvan.⁶³

KHO toi päätöksessään esille, että henkilön omakohtaiseen kertomukseen perustuvassa uskonnollisen vakaumuksen uskottavuuden arvioinnissa on tärkeää, että ilmaisun tarkkuus ja vivahdet välittyvät. Tuomioistuimen on varmistuttava siitä, että tulkkaaminen on riittävän

⁶¹ Ennen tätä KHO:n päätöstä asiassa oli annettu jo kolme Maahanmuuttoviraston päätöstä, kolme hallinto-oikeuden päätöstä ja yksi KHO:n päätös. Tässä tutkielmassa keskityn tulkkausta koskevan menettelyvirheen kannalta olennaisimpien asioiden käsittelyyn, joten en käy yksityiskohtaisesti läpi asian käsittelykaarta. Asian aikaisempi käsittely selostetaan KHO 2021:165 päätöksen yhteydessä, ja se on sieltä helposti löydettävissä.

⁶² Tämä voi olla hyödyllinen tieto kertoa, etenkin jos tulkkaus takkuaa. Toisaalta jokaisella oikeudessa tulkkaavalla tulkilla on väistämättä ensimmäinen kerta, kun siellä tulkkaa.

⁶³ Päätöksessä KHO 2021: 165 on paljon tulkkaukseen ja tapahtumien kulkuun liittyviä nyansseja. Näihin kaikkiin ei voida mennä tässä yksityiskohtaisesta, mutta päätöksestä näkyy moniulotteisuus, mikä tulkkaukseen ja siihen liittyviin valintoihin liittyy. Aina ei ole yksinkertaista sanoa, milloin tulkkaus on riittävän hyvää. Turvapaikanhakijalla voi olla myös toive siitä, että hänen asiansa tulee käsiteltyä, eikä käsittely viivästy – etenkin, jos takana on jo useampi vuosi epä tietoisuudessa. Toisaalta jos päätös sitten onkin ei-toivottu, tulkkauksen merkitys ja mahdollinen vaikutus nousevat uudestaan esille.

ammattitaitoista ja että kuultavan henkilön käyttämät ilmaukset olivat ymmärrettävissä oikein, ja että kuultava henkilö ymmärtää hänelle esitetyt kysymykset.

KHO:n päätöksen perusteella kyse ei välttämättä ole sinänsä siitä, etteikö tulkki olisi ollut ammattitaitoinen – toihan hän esille sen, että tulkin vaihtamiselle voisi olla perusteita, ja tulkin ammattietiikkaan kuuluu se, että tarvittaessa tulkki ilmoittaa, jos on syytä olettaa, että tulkkaukselle on esteitä. Tulkkauksen laatu oli puutteellista, mutta jos tulkin ja kuultavan välillä on kielimuuri, se on odotettavaa. Kuten päätöksessä todetaan, ensisijaisesti tuomioistuimessa tulisi käyttää tulkattavan henkilön äidinkieltä. Vaihtoehtoisesti voidaan käyttää sellaista muuta kieltä, jolla henkilö tulee ymmärretyksi oikein. Korkein hallinto-oikeus katsoi, että asiassa jäi varteenotettava epäily siitä, että muutoksenhakijan ja tulkin välillä oli ollut huomattavia vaikeuksia ymmärtää toisiaan. Tämä on voinut vaikuttaa turvapaikanhakijan suomeksi tulkattuun kertomukseen ja siten hallinto-oikeuden tekemään uskottavuusarvioon. KHO:n mukaan puutteellisen tulkkauksen vuoksi hallinto-oikeuden suullisessa käsittelyssä oli tapahtunut menettelyvirhe. Asia palautettiin hallinto-oikeudelle uuden suullisen käsittelyn toimittamiseksi ja sen jälkeen uudelleen ratkaistavaksi.

Tapauksesta tulee esille, että aina ei ole yksinkertaista arvioida, mitä kieltä turvapaikanhakija ymmärtää tarpeeksi hyvin. Turvapaikka-asioita käsitellessä aiheet ovat erittäin tärkeitä turvapaikanhakijan elämän kannalta ja kenties joskus myös luonteeltaan sellaisia, että niistä voi olla hankala kertoa jollain muulla kielellä kuin omalla äidinkielellä.⁶⁴ Suomen lainsäädäntö sallii sen, että tulkkauksikielenä on jokin muu kuin äidinkieli. Oikeusturvan näkökulmasta jonkin muun kielen kuin äidinkielen käyttäminen voi olla haastavaa siltä kannalta, että lopulta turvapaikanhakija ei välttämättä osaa sitä riittävän hyvin asioiden teemat ja tärkeys huomioon ottaen. Toisaalta oikeusturvan kannalta on myönteistä, että tulkkaukset järjestetään, ja joskus äidinkielen tulkin saaminen voi olla vaikeaa tai jopa mahdotonta.

6.5 KHO 2023:10

Keväällä 2023 annettu korkeimman hallinto-oikeuden päätös KHO 2023:10 liittyy tulkkauksen laatuun turvapaikkaprosessissa. Maahanmuuttovirasto oli antanut turvapaikanhakijalle kielteisen päätöksen, josta tämä oli valittanut hallinto-oikeuteen. Hallinto-oikeus oli suullisen käsittelyn jälkeen hylännyt valituksen.

⁶⁴ Toki kenties joskus voi olla niinkin, että jokin muu kieli voi olla sellainen, jota on tottunut käyttämään puhuesaan kyseessä olevista asioista – esimerkiksi jos kristityksi kääntynyt turvapaikanhakija on mukana seurakunnassa, jossa ei puhuta hänen äidinkieltään.

Turvapaikkaperusteena turvapaikanhakija oli vedonnut muun ohella kristinuskoon kääntymiseen, joten vakaumuksen selvittämiseksi hallinto-oikeus järjesti suullisen käsittelyn. Korkeimpaan hallinto-oikeuteen tuli ratkaistavaksi se, oliko hallinto-oikeuden suullisessa käsittelyssä saatu selvitys uskonvakaumuksesta riittävän luotettava ratkaisun perustana, sillä tulkkauksessa oli ilmennyt puutteita. Tulkkaamisen merkitys on siis tässä ratkaisussa olennainen.

Hallinto-oikeus oli pitänyt muutoksenhakijan kertomusta kääntymisestään epäuskottavana, ja kertomus kääntymiseen liittyen oli jäänyt turvapaikkapuhutellussa lyhyeksi ja pintapuoliseksi, eikä suullinen käsittely ollut tuonut siihen tarkennusta. Hallinto-oikeuden arvion mukaan kerrotusta ei ollut ilmennyt tuntemuksia tai pohdintaa, jota uuden uskonnollisen vakaumuksen omaksuminen aiheuttaa, eikä turvapaikanhakijalla vaikuttanut olevan myöskään sellaista tiedollista tasoa kristinuskosta kuin voisi olettaa olevan useamman vuoden perehtymisen jälkeen.

Korkeimmalla hallinto-oikeudella oli käytettävissään tallenteet hallinto-oikeudessa olleesta suullisesta käsittelystä. Tallenteissa kuului tilanteita, joissa tulkilla oli vaikeuksia kääntää suomeksi kristinuskoon liittyviä käsitteitä. Tulkki toi ilmi, että hänellä on vaikeuksia tällaisten käsitteiden kanssa. Käsitteiden tulkkaamisessa olivat avustaneet muutoksenhakijan avustaja ja hallinto-oikeuden kokoonpano. Käsitteet eivät kuitenkaan olleet ainoa tulkkauksessa ilmennyt ongelma. Tulkin suomen kielen taito oli yleisesti ottaen heikko ja vaikeasti ymmärrettävä. Lisäksi tulkki ja muutoksenhakija olivat käyneet keskenään keskusteluja, joiden jälkeen tulkki oli tulkannut jotain varsin lyhyesti. Koska nämä keskustelut ovat vieneet aikaa, puheenjohtaja oli joskus keskeyttänyt kerronnan ja kehottanut siirtymään asiassa eteenpäin.

KHO:n ratkaisun mukaan yksittäiset käsitteisiin liittyvät tulkkausongelmat eivät yleensä sellaisinaan vaikuta ratkaisevasti uskonvakaumuksen arviointiin, ja tässä tapauksessa epäselviä käsitteitä oli myös pääosin saatu selvitettyä käsittelyn aikana. Tulkkaus oli kuitenkin jäänyt osin vajaaksi ja oli ollut osittain vaikeasti ymmärrettävää ja paikoitellen jopa mahdotonta ymmärtää. KHO totesi, että tallenteiden perusteella oli vakavasti aiheutta epäillä tulkkauksen sisältöä ja täsmällisyyttä, ja tämä haittasi turvapaikanhakijan kertomuksen ymmärtämistä ja siten hänen kääntymisensä arviointia. Suullisessa käsittelyssä saatua selvitystä ei voitu pitää riittävän luotettavana. Asia palautettiin takaisin hallinto-oikeuteen uuden suullisen käsittelyn järjestämistä ja uudelleenratkaisua varten.

Tämän tapauksen tulkkaukseen liittyi siis monenlaisia ongelmia, jotka ovat voineet vaikuttaa siihen, miten asia on tosiasiallisesti tullut selvitettyksi.⁶⁵ Käännösvirheet tai käännöksen

⁶⁵ HOL 808/2019 mukaan hallintotuomioistuimen on huolehdittava siitä, että asia tulee selvitettyksi (37.1 §).

epätarkkuus on yksi asia. Lisäksi tulkkaus on voinut vaikuttaa siihen, että suullinen kuuleminen ei ole syventänyt käsitystä vakaumuksen aitoudesta. Tulkki ei kenties ole tulkannut kaikkea, ja sen lisäksi yleisesti vuorovaikutuksen haasteet ovat voineet vaikuttaa siten, että turvapaikanhakija typistää kertomustaan tiedostaen tai tiedostamattaan. Tapauksessa myös kävi ilmi, että puheenjohtaja oli keskeyttänyt ja kehottanut siirtymään asiassa eteenpäin. Tällöin turvapaikanhakija on kenties joutunut tiivistämään sanomaansa tai ainakin kokenut painetta siihen. Kehotus oli ainakin osittain seurausta tulkkauksesta, vaikka tulkkauksen käytön ei sinänsä tulisi vaikuttaa siihen, että kuultavalla on mahdollisuudet ja aikaa kertoa sanottavansa.

6.6 Yhteenvetoa KHO:n päätöksistä

Kaikki käsittelemäni KHO:n päätökset ovat vuosikirjapäätöksiä. Vuosikirjapäätökset ovat sellaisia päätöksiä, joilla on merkitystä lain soveltamiselle muissa samanlaisissa tapauksissa tai joilla on yleistä merkitystä.⁶⁶ Päätöksistä kaksi liittyy seksuaaliseen suuntautumiseen ja kaksi uskonnolliseen kääntymiseen. Molemmat ovat yleisiä perusteita turvapaikanhauulle.

Päätöksissä tulee esille joitain näkökulmia siihen liittyen, miten voidaan järjestää toimiva vuorovaikutustilanne, jossa on tulkkaus. On tärkeää varmistua siitä, että tulkki ymmärtää turvapaikanhakijaa vaivatta ja kaikki osapuolet ymmärtävät tulkkia hyvin. Aikaa tulee varata riittävästi. Maahanmuuttoviraston laatimat erikoissanastot lienevät hyödyksi myös oikeuden kuulemisissa.

Päätökset tuovat esille sitä, miten merkittävä asia tulkkaus on oikeusturvan toteutumisen kannalta. Kielelliseltä kannalta on tärkeää, että tulkki ymmärtää ja tulkkia ymmärretään. Luonnollisesti myös se on tärkeää, että tulkilla on kyky tulkata. Sen lisäksi vuorovaikutustilanteeseen liittyy kuitenkin muitakin elementtejä, kuten luottamus tulkkiin. Kuten päätöksissä KHO 2017:148 ja KHO 2018:90 ilmenee, turvapaikanhakija ei aina välttämättä luota tulkkiin tai saattaa arastella puhumista tulkin läsnä ollessa. Se herättää kysymyksen siitä, miten turvapaikanhakijoiden luottamusta tulkkeja kohtaan voisi lisätä. Jos turvapaikanhakijat voisivat luottaa esimerkiksi lainsäädännön pohjalta siihen, että heitä tulksaavat tulkin ammatillisiin ja eettisiin periaatteisiin sitoutuneet ammattilaiset, tämä voisi kenties lisätä luottamusta tulkkeja kohtaan.

KHO 2021:165 herättää pohtimaan muun muassa sitä, miten taata se, että tulkki ja turvapaikanhakija ymmärtävät toisiaan hyvin. Toisaalta se herättää myös kysymyksen siitä, miten menettellään, jos tulkkauksessa ilmenee ongelmia. Kenties tähän voisi kehittää toimintatapoja, joissa

⁶⁶ Korkein hallinto-oikeus 2023, kohta Päätökset – Päätösten julkaisukäytäntö. [Viitattu 17.4.2023].

voitaisiin kiinnittää myös erityistä huomiota siihen, että tulkin mahdollinen vaihto viivästyttäisi käsittelyä mahdollisimman vähän.

KHO 2023:10 on päätöksenä merkittävä tulkkauksen oikeusturvamerkitystä arvioitaessa. Se osoittaa, että laadulla on merkitystä. Oikeusturvaa ei turvaa vain se, että tulkkaus ylipäänsä järjestetään. Koska laadulla on merkitystä, on tarkoituksenmukaista arvioida, miten laatua voidaan turvata säädännöllisin keinoin. KHO 2023:10 kääntää huomion erityisesti tulkkauksen laatuun. Jos säädöksessä todetaan ”laadukas tulkkaus”, se ei ole kovin täsmällistä. Yksi tapa olisi säätää siitä, millaisia tulkkeja viranomaisissa käytetään, ainakin ensisijaisesti. Tähän voisi liittyä esimerkiksi koulutukseen perustuva akkreditointijärjestelmä. Suomessa on nyt jo olemassa oikeustulkkierekisteri, ja myös sen käyttöä olisi mahdollista lisätä säädännöllisin keinoin lailla tai mahdollisesti asetuksella, johon laissa viitattaisiin. Oikeustulkkierekisterin käytön lisääminen olisi toteutettavissa suhteellisen yksinkertaisesti. Toisaalta oikeustulkkierekisteriin merkitsemisen kriteerit ovat melko tiukat, joten rekisteristä olisi hankala saada tällaisenaan kattavaa ainakaan lyhyellä ajanjaksolla. Turvapaikkapuhuttelussa ja oikeuden kuulemisessa olisi hyötyä jo siitäkin, että tulkilla olisi jonkinlainen todistettu pätevyys.

Norjassa tuli voimaan vuonna 2022 tulkkilaki, jossa määritellään viranomaistulkkinä toimimisen edellytykset. Norjassa julkishallinto voi käyttää vain tulkkierekisteriin merkittyä tulkkiä, jos sellainen on mahdollista saada tarvittavalla kielellä. Rekisteri on moniportainen ja alimmalle portaalille pääsee suorittamalla lyhytkurssin tulkin ammatista.⁶⁷ Jos Suomessa olisi käytössä jokin tämältyyppinen järjestelmä, se voisi vaikuttaa oikeusturvaan paitsi tulkkiien pätevyuden kautta, myös epäsuorasti sitä kautta, että osapuolet kenties luottaisivat tulkkeihin paremmin ja olisivat avoimempia.

⁶⁷ Gorschnik 2023, Kieliasiantuntijoiden nettisivu, kohta Uutiset – Lainsäädäntöä tarvitaan tulkkausalan tueksi. [Viitattu 14.4.2023].

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA SUOSITUKSET

Tämä tutkielma on pyrkinyt selventämään sitä, millainen rooli tulkkauksella on oikeusturvan toteutumisen kannalta turvapaikkaprosessissa. Turvapaikanhakijoilla on niin Euroopan unionin kuin kotimaisen lainsäädännön perusteella oikeus tulkkaukseen, kun käsitellään päätöstä turvapaikasta. Kuten korkeimman hallinto-oikeuden äskettäinen päätös KHO 2023:10 osoittaa, Suomessa myös tulkkauksen *laatu* katsotaan merkittäväksi oikeusturvan toteutumisen kannalta. Pelkkä tulkin läsnäolo ja jotenkuten toteutettu tulkkaus ei ole riittävää.

Tutkielmasta tulee esille, että tällä hetkellä tulkkaukseen turvapaikkaprosessissa liittyviä säännöksiä on monissa eri säädöksissä. Tilannetta voisi selkiyttää, jos säännökset olisivat kootusti yhdessä tai parissa säädöksessä. Myös Raikas nostaa esille sen, että vieraskielisten tulkkaus- ja käännostarpeista säädetään useassa eri laissa. Hän nostaa pohdintaan sen, että säädettäisiin yksi selkeä ja yhtenäinen laki ja ehdottaa myös, että kaikki julkishallinnon kielenkäyttöä koskevat säännökset voisi koota kielilakiin.⁶⁸ Kielilain muuttaminen kattavammaksi tai täysin uuden lain säätäminen onkin pohtimisen arvoinen vaihtoehto. Virallisten kielten aseman turvaamisen lisäksi Suomen on otettava huomioon muita kieliä puhuvien oikeudet ja oikeusturva. Suomi on monikielistynyt ja odotettavissa on, että monikielisyys tulee olemaan keskeinen osa Suomen yhteiskuntaa jatkossakin.

Lainsäädännön uudistamiselle olisi toki muitakin vaihtoehtoja, joista yksi olisi ulkomaalaislain uudistaminen, ja kääntämiseen ja tulkkaukseen liittyvien säännösten kokoaminen entistä enemmän osaksi ulkomaalaislakia. Ulkomaalaislain uudistamiselle voisi muutenkin olla tarvetta, kuten osaltaan osoittaa se, miten paljon muutossäädöksiä siihen on tullut. Hallituksen esityksessä nykyisen ulkomaalaislakiin (301/2004) todettiin suhteessa esityksen aikaan voimassa olevaan ulkomaalaislakiin (378/1991), että ”[k]uluneen vuosikymmenen monet lainsäädännölliset, yhteiskunnalliset sekä Suomen kansainväliseen ympäristöön liittyvät muutokset ovat aiheuttaneet muutostarpeita myös ulkomaalaislakiin”⁶⁹. Nykyisen ulkomaalaislain voimaantulon ja sitä edellisen ulkomaalaislain voimaantulon välillä kului aikaa reilut kymmenen vuotta. Nyt voimassa olevan ulkomaalaislain säätämisestä on kulunut melkein parikymmentä vuotta. Kansainvälinen ympäristö on tässä ajassa muuttunut merkittävästi. Jos EU:n turvapaikkapolitiikkaa ja siihen liittyvää säädäntöä uudistetaan lähitulevaisuudessa huomattavasti, se vaikuttaa myös Suomen lainsäädäntöön ja voi osaltaan luoda tarpeen turvapaikkamenettelyyn liittyvien

⁶⁸ Raikas 2020, s. 54–55.

⁶⁹ HE 28/2003, s. 6.

normien muuttamiselle. Tämä voisi luoda yhden lisäkimmokkeen ulkomaalaislain kokonaisuudistukselle. Jos kääntämiseen ja tulkkaukseen liittyvää lainsäädäntöä koottaisiin muualle kuin ulkomaalaislakiin, esimerkiksi kielilakiin, voitaisiin uudessa ulkomaalaislaissa yksinkertaisesti viitata kyseiseen säädökseen.

Jos tulkkaukseen liittyviin säännöksiin tulee muutoksia, olisi kieltä samalla hyvä muuttaa siten, että lainsäädännössä vielä siellä täällä esiintyvä *tulkitseminen* muutettaisiin sanamuotoon *tulkaaminen*. Tulkkaus-muodon käyttäminen olisi selkeää ja muokkaisi lainsäädännön kieltä vastaamaan vakiintunutta kielenkäyttöä. Lisäksi se olisi osoitus siitä, että tulkkaus on ammatti- maistunut, sillä *tulkaaminen*-sanamuotoa käytetään tutkimuksessa ja tulkkauksen koulutus- ja ammattikentällä.

Tulkkaukseen liittyvää lainsäädäntöä voisi siis koota osaksi harvempia säädöksiä, mikä selkiyttäisi oikeuksien hahmottamista. Turvapaikanhakijoiden oikeusturvan kannalta suurempi merkitys voisi kuitenkin olla sillä, jos lainsäädäntöä muutettaisiin siten, että tulkkauksen laatu olisi turvatumpi. Lainsäädännössä laatuun voitaisiin vaikuttaa esimerkiksi siten, että oikeusrekisterin tulkkien käytöstä tulisi ensisijaista. Lisäksi olisi mahdollista luoda muita tulkkierekistereitä tai esimerkiksi portaittainen järjestelmä tulkeille, jossa olisi erilaisen kompetenssin omaavia tulkkeja eri asteilla. Tämä toisi tietoa siitä, millainen ammatillinen tausta tulkilla on.

Helmikuussa 2023 annettiin julkilausuma aiheesta ”Suomi tarvitsee tulkkilain”. Siinä vaaditaan, että tulkkauksen laatu varmistetaan julkishallinnon asioinnissa ja että julkishallinnon tulkkauksesta säädetään lailla. Julkilausumassa tuodaan esille, että tällä hetkellä Suomessa kuka tahansa voi toimia tulkkina julkishallinnossa, ja se on johtanut esimerkiksi oikeusturvan vaarantumiseen. Julkilausuman ovat allekirjoittaneet esimerkiksi Kieliasiantuntijat ry, Suomen kielipalveluyritykset ry, Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry, Suomen Poliisijärjestöjen Liitto, Turvapaikanhakijoiden tuki ry, korkeakoulutahoja sekä käännös- ja tulkaustoimistoja. Tulkkilakiin ehdotetaan otettavaksi säännökset vähintään seuraavista asioista: määritelmät julkishallinnossa käytettävän tulkin ammattipätevyydestä, vaatimukset tulkkien salassapitovelvollisuudesta ja selkeät säännökset jääviydestä, säännös kansallisesta tulkkierekisteristä, velvoite viranomaisille ja julkishallinnolle käyttää rekisteriin merkittyjä tulkkeja, säännös tulkkauksen laadun valvonnasta ja valvovasta virastosta sekä kielto käyttää lapsia tai muita omaisia tulkkina. Julkilausumassa viitataan Norjan tuoreeseen, vuonna 2022 voimaan astuneeseen tulkkilakiin

sekä Ruotsin tilanteeseen, jossa viranomainen auktorisoi tulkit ja ylläpitää koulutettujen tulkien rekisteriä.⁷⁰

Tulkin osuus turvapaikkaprosessissa on merkittävä, ja huonolaatuinen tulkkaukseen voi vaikuttaa päätökseen. Vaikka tulkkaukseen sujuisi hyvin, tulkin läsnäolo muuttaa vuorovaikutustilannetta. Tulkin läsnäolo voi ilman tulkin sen suurempaa myötävaikutusta vaikuttaa myös siihen, mitä turvapaikanhakija kertoo. Tulkkilaki olisi yksi mahdollisuus tulkkien vastuun viralliselle vahvistamiselle ja pätevyyden takaamiselle sekä sille, että tulkkatun tilanteen osapuolet saisivat perusteen luottaa tulkkien ammattitaitoon ja siihen, että asiat pysyvät luottamuksellisina.

Jos Suomeen säädettäisiin tulkkilaki tai täällä otettaisiin käyttöön jokin muu uusi lainsäädännöllinen malli, Norjan tuore tulkkilaki tarjoaa pohjoismaisen mallin ja mahdollisen lähtökohdan, jota hyödyntää. Norjan mallista ja sen alkuvaiheista olisi mahdollista oppia Suomen mahdollista uutta mallia varten, vaikkei sitä sellaisenaan siirrettäisikään Suomeen. Norjan malli onkin tässä vaiheessa kiinnostava, ajankohtainen ja hyödyllinen tutkimuskohde, jonka käsittely, analyysi ja tulkinta voisi olla hyödyksi Suomen mahdollisissa tulevaisissa askelissa.

Kuitenkin jo tämän hetken lainsäädäntö tunnistaa oikeuden tulkkaukseen. Äskettäinen korkeimman hallinto-oikeuden päätös KHO 2023:10 osaltaan osoittaa sen, että oikeusturvakeinot toimivat. Asia palautettiin uuteen käsittelyyn, kun tulkkauksessa oli havaittu puutteita. Menettelyllisen tehokkuuden, käsittelyaikojen kohtuullisuuden ja turvapaikanhakijoiden oikeusturvan näkökulmasta olisi toki parasta, että tulkkaukseen sujuisi jo varhaisessa vaiheessa hyvin. Tulkeilla on tässä oma, tärkeä vastuu. Lopulta kuitenkin vastuu siitä, että asiat käsitellään menettelyllisesti oikein, on viranomaisilla. He toimivat lainsäädännön määrittelemissä puitteissa. Lainsäädännön muutoksen avaimet taasen ovat eduskunnalla. Tätä tutkielmaa viimeistellessäni Suomen uusi eduskunta on äskettäin kokoontunut valtiopäiville. Uudella eduskunnalla on mahdollisuus tarttua myös kysymykseen tulkin ammatin sääntelystä ja mahdollisesta tulkki-laista. Jos tulkkilaki toteutuu, se tulisi todennäköisesti vaikuttamaan oikeusturvan toteutumiseen paitsi turvapaikka-asioissa, myös monissa muissa viranomaisasioissa.

⁷⁰ Kieliasiantuntijat 2023, kohta Julkilausuma: Suomi tarvitsee tulkkilain. [Viitattu 14.4.2023]. Nostin allekirjoittajista esille vain joitain keskeisimpiä ja tämän tutkielman kannalta kiinnostavia. Kattava lista allekirjoittaneista löytyy julkilausuman yhteydestä.

LÄHDELUETTELO

Kirjallisuus

Aer, J. Ulkomaalaisoikeuden perusteet. Helsinki: Alma Talent 2016.

Hirvonen, A. Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Helsinki: Yleisen oikeustieteen julkaisuja 2011.

Kallio, H., Kotkas, T. & Palander, J. (toim.) Ulkomaalaisoikeus. Helsinki: Alma Talent 2018.

Kinnunen, T. Jaetun tilan ja läsnäolon merkitys tulkatussa oikeudenkäynnissä. Teoksessa K. Koskinen, J. Vuori & A.-K. Leminen (toim.) Asioimistulkkaus. Monikielisen yhteiskunnan arkea (s. 65–96). Tampere: Vastapaino 2018.

Koskinen, K., Vuori, J. & Leminen, A.-K. Asioimistulkkaus. Monikielisen yhteiskunnan arkea. Tampere: Vastapaino 2018.

Kurvinen, E., Muukkonen, M. & Voutilainen, T. Selvittämisvelvollisuus ja tiedonhankinta ulkomaalaisasioissa. Itä-Suomen yliopisto 2020.

Maahanmuuttovirasto. Maahanmuuttoviraston selvitys sisäministerille turvapaikkapäätöksen tekoon ja -menettelyyn liittyen. 2018.

Mäenpää, O. Hallintolaki ja hyvän hallinnon takeet. Helsinki: Edita 2021.

Raikas, T. Puheenvuoro: Kääntäminen ja tulkkaus monikielisessä yhteiskunnassa yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Teoksessa M. Hirvonen & T. Kinnunen (toim.) Saavutettava viestintä. Yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta edistämässä (s. 42–55). Helsinki: Gaudeamus 2020.

Similä, J. Kansainvälinen suojele. Teoksessa H. Kallio, T. Kotkas & J. Palander (toim.) Ulkomaalaisoikeus (s. 281–355). Helsinki: Alma Talent 2018.

Väätänen, U. Ennakollinen oikeusturva ulkomaalaisasioissa. Teoksessa H. Kallio, T. Kotkas & J. Palander (toim.) Ulkomaalaisoikeus (s. 39–120). Helsinki: Alma Talent 2018.

Sisäministeriö. Turvapaikkaprosessia koskeva selvitys. 2019.

Oikeuskäytäntö

KHO 2017:148

KHO 2018:90

KHO 2021:165

KHO 2023:10

Virallislähteet

Asetus pakolaisten oikeusasemaa koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta 77/1968

Asetus pakolaisten oikeusasemaa koskevan pöytäkirjan voimaansaattamisesta 78/1968

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukset (EU) N:o 603/2013, annettu 26 päivänä kesäkuuta 2013, Eurodac-järjestelmän perustamisesta sormenjälkien vertailua varten kolmannen maan kansalaisen tai kansalaisuudettoman henkilön johonkin jäsenvaltioon jättämän kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksen käsittelystä vastuussa olevan jäsenvaltion määrittämisperusteiden ja -menettelyjen vahvistamisesta annetun asetuksen (EU) N:o 604/2013 tehokkaaksi soveltamiseksi sekä jäsenvaltioiden lainvalvontaviranomaisten ja Europolin esittämistä, Eurodac-tietoihin lainvalvontatarkoituksessa tehtäviä vertailuja koskevista pyynnöistä sekä vapauden, turvallisuuden ja oikeuden alueen laaja-alaisten tietojärjestelmien operatiivisesta hallinnoinnista vastaavan eurooppalaisen viraston perustamisesta annetun asetuksen (EU) N:o 1077/2011 muuttamisesta (uudelleenlaadittu)

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukset (EU) N:o 604/2013, annettu 26 päivänä kesäkuuta 2013, kolmannen maan kansalaisen tai kansalaisuudettoman henkilön johonkin jäsenvaltioon jättämän kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksen käsittelystä vastuussa olevan jäsenvaltion määrittämisperusteiden ja -menettelyjen vahvistamisesta (uudelleenlaadittu)

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2008/115/EY, annettu 16 päivänä joulukuuta 2008, jäsenvaltioissa sovellettavista yhteisistä vaatimuksista ja menettelyistä laittomasti oleskelevien kolmansien maiden kansalaisten palauttamiseksi

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2010/64/EU, annettu 20 päivänä lokakuuta 2010, oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/95/EU, annettu 13 päivänä joulukuuta 2011, vaatimuksista kolmansien maiden kansalaisten ja kansalaisuudettomien henkilöiden määrittelemiseksi kansainvälistä suojelua saaviksi henkilöiksi, pakolaisten ja henkilöiden, jotka voivat saada toissijaista suojelua, yhdenmukaiselle asemalle sekä myönnetyn suojelun sisällölle (uudelleenlaadittu)

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/32/EU, annettu 26 päivänä kesäkuuta 2013, kansainvälisen suojelun myöntämistä tai poistamista koskevista yhteisistä menettelyistä (uudelleenlaadittu)

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/33/EU, annettu 26 päivänä kesäkuuta 2013, kansainvälistä suojelua hakevien henkilöiden vastaanottoa jäsenvaltioissa koskevista vaatimuksista (uudelleenlaadittu)

Euroopan unionin perusoikeuskirja (2000/C 364/01)

Hallintolaki 434/2003

HE 28/2003 Hallituksen esitys eduskunnalle ulkomaalaislaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

HE 39/2015 Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeustulkkierekisteristä

HE 72/2002 Hallituksen esitys eduskunnalle hallintolaiksi ja laiksi hallintolainkäyttölain muuttamisesta

Kielilaki 423/2003

Laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista 1397/2016

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 746/2011

Laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa 808/2019

Laki oikeustulkkierekisteristä 1590/2015

Neuvoston direktiivi 2003/109/EY, annettu 25 päivänä marraskuuta 2003, pitkään oleskelleiden kolmansien maiden kansalaisten asemasta

Oikeusapulaki 257/2002

Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus 77/1968 (Geneven yleissopimus 1951)

Suomen perustuslaki 731/1999

Ulkomaalaislaki 301/2004

YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus 1948

Verkkolähteet

Euroopan komissio: Common European Asylum System. 2023. Saatavissa: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/common-european-asylum-system_fi. Avattu 23.3.2023.

Euroopan parlamentti: Turvapaikkaoikeuden takaaminen. 2023. Saatavissa: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/fi/democracy-and-human-rights/fundamental-rights-in-the-eu/guaranteeing-the-right-to-asylum>. Avattu 23.3.2023.

Eurooppa-neuvosto & Euroopan unionin neuvosto: EU:n turvapaikkauudistus. Päivitetty 2022. Saatavissa: <https://www.consilium.europa.eu/fi/policies/eu-migration-policy/eu-asylum-reform/>. Avattu 23.3.2023.

Gorschelnik, H. / Kieliasiantuntijat: Lainsäädäntöä tarvitaan tulkkausalan tueksi. 2023. Saatavissa: <https://kieliasiantuntijat.fi/lainsaadantoa-tarvitaan-tulkkausalan-tueksi/>. Avattu 14.4.2023.

Kieliasiantuntijat: Julkilausuma: Suomi tarvitsee tulkkilain. 2023. Saatavissa: <https://kieliasiantuntijat.fi/suomi-tarvitsee-tulkkilain/>. Avattu 14.4.2023.

Korkein hallinto-oikeus: Päätösten julkaisukäytäntö. 2023. Saatavissa: <https://www.kho.fi/fi/index/paatokset/julkaisuohje.html#>. Avattu: 17.4.2023.

Maahanmuuttovirasto: Muutoksenhaku eli päätöksestä valittaminen. 2023. Saatavissa: <https://migri.fi/muutoksenhaku>. Avattu 27.3.2023.

Maahanmuuttovirasto: Turvapaikan hakeminen. 2023. Saatavissa: <https://migri.fi/turvapaikan-hakeminen>. Avattu 15.3.2023.

Maahanmuuttovirasto: Tilastot – Kansainvälinen suojelu. Päivitetty 2023. Saatavissa: <https://tilastot.migri.fi/index.html#applications/23330>. Avattu 31.3.2023.

Maahanmuuttovirasto: Maahanmuuttovirasto kehittää turvapaikkapuhuttelujen tulkkauksen laatua. (Tiedote.) 2020. Saatavissa: <https://migri.fi/-/maahanmuuttovirasto-kehittaa-turvapaikkapuhuttelujen-tulkkauksen-laatua>. Avattu 28.3.2023.

Maahanmuuttovirasto: Tulkkaus turvapaikkamenettelyssä, opas tulkeille. 2020. Saatavissa: [https://migri.fi/documents/5202425/6164491/Opas+tulkeille+\(fi\).pdf/6a44b5a3-48d8-433e-778f-dd668d1d1f80/Opas+tulkeille+\(fi\).pdf?version=1.0&t=1598360531351](https://migri.fi/documents/5202425/6164491/Opas+tulkeille+(fi).pdf/6a44b5a3-48d8-433e-778f-dd668d1d1f80/Opas+tulkeille+(fi).pdf?version=1.0&t=1598360531351). Avattu: 17.3.2023.

Opetushallitus: Oikeustulkirekisteri. 2023. Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/palvelut/oikeustulkirekisteri>. Avattu 20.3.2023.

Sisäministeriö: Turvapaikanhakijat ja pakolaiset. 2023. Saatavissa: <https://intermin.fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat-ja-pakolaiset>. Avattu 31.3.2023.

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto: Tulkit järjestävät työneisauksen ja osoittavat mieltään 25.11.2021 parempien työehtojen puolesta. 2021. Saatavissa: <https://www.sktl.fi/?x18668=2850673>. Avattu 21.3.2023.